

2BLACKDOT..

“Esasen konu hep 2 nokta arasındadır”

Haftalık Politik ve Jeopolitik Gelişmeler

11 Ağustos 2025

Bu hizmet size **2blackdot** ve **Tema Grup** tarafından ücretsiz verilmektedir. **Bu yazılanlar yatırım tavsiyesi değildir.**

Hazırlayan: Hakan Çalışkantürk

2twoblackdots@gmail.com

<https://www.2blackdots.com>

*** **Yasal Uyarı:***** Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti; aracı kurumlar, portföy yönetim şirketleri, yatırım ve kalkınma bankaları ile müşteri arasında imzalanacak yatırım danışmanlığı sözleşmesi çerçevesinde ve yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel olarak sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu yorum ve tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihinize uygun olmayabilir. Bu nedenle sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Gerek bu yayındaki gerekse bu yayında kullanılan kaynaklardaki hata ve eksikliklerden ve bu yayındaki bilgilerin kullanılması sonucundaki yatırımcıların ve/veya ilgili kişilerin uğrayabilecekleri doğrudan ve/veya dolaylı zararlardan, kar yoksunluğundan, manevi zararlardan ve her ne şekilde olursa olsun üçüncü kişilerin uğrayabileceği her türlü zarardan dolayı **2blackdot** ve **Hakan Çalışkantürk** sorumlu tutulamaz.

“AZERBAIJAN-ERMENİSTAN BARIŞINDA YENİ DÖNEM”
08.08.2025 Tarihli Azerbaycan-Ermenistan Mutabakatının
Diplomatik, Hukuki ve Jeopolitik Analizi

Konunun Diplomatik Zemini

8 Ağustos 2025 tarihinde Washington’da, ABD Başkanı Donald Trump’ın ev sahipliğinde Azerbaycan ile Ermenistan liderleri tarihi bir mutabakat zaptına imza attılar. Bu gelişme, yaklaşık 35-40 yıldır süren çatışma döngüsünü kırma potansiyeli taşıyan önemli bir adım olarak nitelendiriliyor. 1990’lardan bu yana Karabağ sorunu üzerine çeşitli diplomatik girişimler oldu; AGİT Minsk Grubu çerçevesinde yıllarca süren müzakereler ve **Rusya, AB ve ABD** aracılığındaki görüşmeler çatışmayı dondurmuş fakat kalıcı barış getirememişti. Özellikle 2020’deki İkinci Karabağ Savaşı sonrasında Rusya’nın arabuluculuğunda bir ateşkes sağlandıysa da nihai barış anlaşması imzalanamadı. Son dönemde süreç, Moskova ve Brüksel merkezli girişimlerden Washington ve tarafların doğrudan temasına kaydı. Nitekim 10 Temmuz 2025’te **Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)**’nin Abu Dabi şehrinde Pashinyan ve Aliyev’in arabulucusuz gerçekleştirdiği zirve, barış yolunda yapıcı bir atmosfer yaratmış ve bazı konularda uzlaş sağlandığını göstermiştir. Bu zirve, büyük güçlerin gölgesinden çıkıp tarafların **stratejik özerklik** arayışına girdiğini ve görüş ayrılıklarının doğrudan diyalogla giderilmeye çalışıldığını ortaya koymuştur. Ancak Abu Dabi’de *Zengezur Koridoru* ve Ermenistan anayasası değişikliği gibi kritik meseleler çözümsüz kalmıştı. Washington’daki buluşma, işte bu pürüzleri gidermek ve barışı somutlaştırmak için yeni bir zemin hazırladı.

Washington Zirvesi ve Mutabakat Zaptının İçeriği

Beyaz Saray’daki üçlü zirvede Trump, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan’ı bir araya getirdi. Trump, imza töreninde çatışmayı bitiren anlaşmayı “tarihi” olarak nitelendirerek **“Otuz beş yıl boyunca savaştılar, artık dostlar ve uzun süre dost kalacaklar”** dedi. Liderler de Trump’ın çabalarını övgüyle karşılayıp onu Nobel Barış Ödülü’ne aday göstereceklerini belirttiler. Zirve sonunda üç liderin imzaladığı **ortak deklarasyon**, barış yol haritasını ortaya koyan 7 maddelik bir mutabakat metni olarak açıklandı. Bu metinde özetle şu hususlar yer alıyor:

- **Barış Anlaşmasının Paraflanması:** Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları tarafından “Azerbaycan ile Ermenistan Arasında Barış ve Devletlerarası İlişkilerin Tesisi Hakkında Anlaşma” metninin paraflandığı beyan edildi. Liderler, anlaşmanın imzalanıp onaylanması yönünde adımlar atmaya devam etme ve ülkeler arasında barışı kalıcı kılma kararlılığını vurguladılar. *Paraf*, uluslararası pratikte metnin müzakere edildiğini ve üzerinde mutabakata varıldığını gösterir; bu işlem hukuken bağlayıcı nihai imza olmasa da, **metni büyük ölçüde oluşturan** güçlü bir siyasi taahhüt anlamına gelir. Nitekim Paşinyan, barış anlaşması metninin Anayasa Mahkemesi denetimine sunulacağını ve aykırılık görülmezse Meclis tarafından onaylanacağını, eğer aykırılık çıkarsa gerekli anayasal değişikliklere gidileceğini daha önce açıklamıştı. Bu çerçevede paraf, anlaşma metninin Ermenistan açısından iç hukukla uyumlu olduğuna dair işaret sayılabilir.
- **Minsk Grubu’nun Sonlandırılması:** Deklarasyon, uzun yıllar Karabağ müzakerelerini yürüten AGİT Minsk Grubu ve ilgili yapılarının kapatılması için Azerbaycan ve Ermenistan dışişleri bakanlarının ortak çağrısı yaptığını kayda geçirdi. Tüm AGİT üyesi devletlere de bu kararı kabul etmeleri çağrısı yapıldı. Bu, **Minsk Süreci’nin¹ artık resmen sonlandırılmak istendiğini** gösteriyor. Aslında Azerbaycan, 2020 savaşının ardından bölgeyi büyük ölçüde kontrolüne alınca Minsk Grubu’nu işlevsiz ilan etmiş ve onu devre dışı bırakmayı şart koşmuştu. Nitekim Washington mutabakatı bu talebi karşılıyor; ABD de kendi adına bu grubun eş başkanlığından çekileceğini bildirdi. Minsk Grubu’nun üç eş başkanından ikisi (ABD ve Fransa) artık sürece dahil olmayacaklarını belirtirken, Ermenistan da bu yapının “köhne ve işlevsiz” hale geldiğini kabul etmişti. Grubun onlarca yıl çözüm üretememesi ve 2020’de savaşın patlak vermesini engelleyememesi, etkisizliğinin temel nedenleri olarak görülüyor. Sonuç olarak bu deklarasyonla birlikte **30 yıllık statükonun diplomatik mimarisi tarihe karışmış oldu. (EK-A)**

¹ AGİT Minsk Süreci:

1. Başlangıç (1992)

1992’de Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ çatışmasını çözmek amacıyla AGİT (Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı) bünyesinde oluşturuldu. İsmi, planlanan ilk barış konferansının yapılacağı Minsk şehrinde (Belarus) aldı.

2. Yapı ve Eş başkanlar

Sürecin liderliği 1997’den itibaren üç eş başkan üzerinden yürüdü: ABD, Fransa, Rusya. Görevleri, taraflar arasında müzakere yürütmek, barış planı tasarımları hazırlamak, ateşkesin sürdürülmesini kolaylaştırmak.

3. Temel Belgeler ve Girişimler

- 1994 Bişkek Ateşkesi: Savaşın durması sağlandı, ancak nihai anlaşma yoktu.
- Madrid İlkeleri (2007): Toprakların iadesi, Karabağ’a geçici statü, yerinden edilmişlerin geri dönüşü, referandum gibi maddeler önerildi.
- Kazan Belgesi (2011): Ayrıntılı barış planı girişimi, sonuçsuz kaldı.

4. Eleştiriler ve Etkisizlik Nedenleri

- Donmuş çatışma yaklaşımı: Tarafların kırmızı çizgilerini aşamayan, statükoyu koruyan formüller üretmesi.
- Eş başkanlar arası çıkar çatışması: ABD, Rusya ve Fransa’nın jeopolitik rekabeti.
- Tarafların karşılıklı güvensizliği ve sahada sık sık ateşkes ihlalleri.
- Karabağ’daki fiili durumun (Ermeni kontrolü) uzun süre değişmemesi.

5. Çöküş

2020 İkinci Karabağ Savaşı ile Azerbaycan sahada önemli kazanımlar elde etti. Moskova aracılığıyla imzalanan ateşkes sonrası Minsk Grubu devre dışı kaldı. 2022’den itibaren Azerbaycan, Minsk Grubu’nun “işlevsiz” olduğunu ilan etti; Ermenistan da alternatif platformlarda görüşmelere yöneldi. 8 Ağustos 2025 Washington Mutabakatında, taraflar Minsk Grubu’nun resmen kapatılması için çağrı yaptı. Minsk Süreci, 30 yıla yakın süre boyunca tarafları aynı masada tutmayı başarsa da nihai barışı sağlayamadı. Sürecin en büyük başarısızlığı, sahadaki güç dengesi değişmeden çözüm getirebilecek bir formül üretememesiydi.

- **Ulaşım ve İletişim Hatlarının Açılması:** Bildiri, bölge barışı ve refahı için, devletlerin egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı temelinde Azerbaycan ve Ermenistan arasında **tüm ulaşım iletişim kanallarının açılmasının önemini** vurguladı. Bu kapsamda özellikle **Azerbaycan ile Nahçıvan arasında kesintisiz bağlantı** sağlanmasının, aynı zamanda Ermenistan'ın da uluslararası ve dahili bağlantılardan karşılıklı fayda görmesinin altı çizildi. Yani taraflar 2020 sonrası imzalanan ateşkes bildirgesinin 9. maddesinde öngörülen ulaştırma hatlarının açılmasına bağlı kalacaklarını teyit ettiler. Bunun pratik anlamı, **Ermenistan üzerinden Azerbaycan'ın batı bölgeleri ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında doğrudan yol ve demiryolu bağlantısının kurulması**, aynı zamanda Ermenistan'ın da Azerbaycan toprakları üzerinden Rusya, İran ve diğer komşularıyla ticari ulaşımını engelleyen kısıtların kalkmasıdır. Bu karşılıklı fayda prensibi, sadece Azerbaycan'a tek taraflı bir koridor verilmesi değil, **Ermenistan'ın da bölgesel ulaşım ağlarına entegre olması** hedefini yansıtmaktadır. (EK-B)²
- **"Trump Koridoru" Projesi:** Ermenistan, mutabakat metninde, **"Uluslararası Barış ve Refah İçin Trump Koridoru (TRIPP)"** adı verilen bağlantı projesinin kendi topraklarında hayata geçirilmesi için ABD ve üzerinde mutabık kalınacak üçüncü taraflarla iş birliği yapmayı taahhüt etti. Taraflar bu hedefe en kısa sürede ulaşmak için iyi niyetli çaba göstereceklerini beyan ettiler.

Bu madde, Zengezur olarak bilinen güney Ermenistan üzerinden geçecek transit hatla ilgili ve bu hüküm **ABD'nin proje üzerindeki özel rolünü** resmileştirmektedir. Nitekim anlaşılmaya göre Azerbaycan ve Ermenistan, söz konusu koridorun geliştirilmesi hususunda ABD'ye **münhasır haklar** tanımayı kabul etmiştir. Ermenistan, bu güzergâh için ABD'ye uzun vadeli kira (intifa) hakkı tesis etmeyi de kabul etmiş olup bu sürenin Trump'ın ifadesiyle **99 yıla kadar çıkabileceği** belirtilmektedir. Başka bir deyişle, **koridorun inşası ve işletilmesinde ABD liderliğinde uluslararası bir konsorsiyum görev alacak** ve Ermenistan toprağından geçecek bu hat, Ermenistan egemenliği korunarak işletilecektir. Bu kritik husus aşağıda "Trump Koridoru" başlığı altında ayrıntılı ele alınacaktır.

- **İyi Komşuluk ve Misillemeyi Reddetme:** Deklarasyon, BM Şartı ve 1991 Almatı Bildirgesi uyarınca, geçmişteki çatışmalardan bağımsız, parlak bir geleceğe yürüme gereğine dikkat çekiyor. Taraflar, büyük insani acılara yol açan on yıllar süren bir çatışmanın ardından, **uluslararası sınırların dokunulmazlığı** ve **güç kullanarak toprak kazanımının kabul edilemezliği** temelinde iyi komşuluk ilişkileri kurmaya başlamak için koşulların nihayet oluştuğunu vurguluyor. Bu bağlamda, düşmanlık sayfasını kapatmak için artık önlerinde bir engel kalmadığını ve **şimdi ve gelecekte herhangi bir intikam girişimini kesinlikle reddettiklerini** ifade ediyorlar. Bu güçlü ifade, **tarafların birbirlerinin toprak bütünlüğünü tanıdığını, aralarında hiçbir toprak iddiası olmadığını ve gelecekte de olmayacağını** beyan eden uzlaşma maddelerine paraleldir. Böylece Azerbaycan, Ermenistan'ın gelecekte Karabağ konusunda revizyonist bir tutum almayacağı güvencesini alırken; Ermenistan da Azerbaycan'ın yeniden saldırganlık göstermeyeceği taahhüdünü kayda geçirmiş oldu. İki ülke, karşılıklı olarak **askeri güç kullanma seçeneğini dışladıklarını** ilan ettiler.

² Zengezur Koridoru, Azerbaycan'ın batı bölgeleriyle Nahçıvan arasındaki karayolu ve demiryolu bağlantısını kesintisiz olarak sağlamak amacı taşıyan stratejik bir altyapı girişimidir. Sadece ulaşım değil aynı zamanda enerji ve dijital bağlantıları da kapsayan çok modlu bir transit koridor öngörülmüştür. 2025 Washington mutabakatında bu proje "Trump Route for International Peace and Prosperity (TRIPP)" olarak yeniden adlandırıldı. ABD'ye bu koridorda özel işletme hakkı tanınarak, Türkiye ve Orta Asya'ya ulaşım güzergâhı olarak vurgulandı. Ayrıca bu koridor sadece Azerbaycan ve Ermenistan arasında değil, Türkiye'ye bağlanması dolayısıyla Orta Koridor olarak da bilinen küresel ticaret rotasını güçlendirmekte önemli rol oynayabilir.

- **Zirvenin Önemi ve Teşekkür:** Liderler, Washington zirvesinin bölgede karşılıklı saygı ve barışın geliştirilmesi için sağlam bir temel oluşturduğuna inandıklarını belirttiler. Son olarak, böyle önemli bir zirveye ev sahipliği yapan ve Azerbaycan–Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesine yaptığı katkılardan ötürü Başkan Donald Trump’a teşekkür edildi. Trump’ın şahsi girişiminin ve ABD’nin ağırlığını koymasının barış sürecinde kilit rol oynadığı taraflarca bu şekilde teslim edilmiş oldu.
- **Mutabakat Metninin Hukuki Niteliği:** Washington’da imzalanan belge, diplomatik literatürde bir çerçeve anlaşma veya mutabakat zaptı niteliğindedir. İçeriği büyük ölçüde **aspirasyoneldir**, yani geleceğe dönük niyet ve hedefleri sıralar; bazı somut adımları belirlese de nihai barış antlaşmasının yerini almaz. Hukukta “aspirasyon”, bağlayıcı kural değil, ideal, hedef veya niyet bildirimi anlamında kullanılır. Uluslararası hukukta bu tür hükümler genellikle soft law (yumuşak hukuk) kategorisine girer. Nitekim yukarıda belirtildiği gibi barış antlaşmasının kendisi henüz imzalanmamış, sadece paraflanmıştır. Bu itibarla mutabakat zaptı, bağlayıcı bir uluslararası anlaşmadan ziyade **siyasi bir deklarasyon** olarak görülmelidir. Ancak tarafların en üst düzeyde bunu imzalaması, elbette verilen taahhütlere güçlü bir meşruiyet kazandırır. Özellikle, Minsk Grubu’nun feshi gibi üçüncü taraflara yönelik çağrılar ve Trump Koridoru’nun kurulması gibi projeler, bu belgenin diplomatik etkisini gösteren unsurlardır. Erivan’daki APRI Center başkanı Lara Setrakian’a göre, anlaşmanın hayata geçmesi Ermenistan’ı kesin biçimde Batı’ya yaklaştıracak ve ABD’yi Rusya’nın komşuluğunda stratejik bir nüfuza kavuşturacaktır. Bu mutabakat, **donmuş bir çatışmanın Soğuk Savaş’tan beri ilk kez çözüme kavuşturulması** anlamına gelerek uluslararası alanda da dikkat çekmişti. (EK-C)³

Ermenistan Anayasasında Değişiklik Meselesi

Anayasal İddiaların Tasfiyesi: Azerbaycan, barışın kalıcı olması için Ermenistan’ın anayasal düzeninde değişiklik yaparak **Karabağ üzerindeki herhangi bir hak iddiasını tamamen ortadan kaldırmasını** şart koşmuştu. Bakü yönetimi, Ermenistan Anayasası’nın giriş kısmında atıf yapılan 1990 Bağımsızlık Bildirgesi’nde Dağlık Karabağ’a değinilmesini ileride “**toprak talebi**” olarak kullanılabilecek bir boşluk sayıyordu. Nitekim Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi, Sovyetler dağılırken Karabağ Ermenilerinin mücadelesine destek beyanı içeriyordu. Erivan ise 2024 yılında Anayasa Mahkemesi’nden görüş alarak, anayasadaki bildirge atfının sadece anayasanın maddelerine geçmiş hükümlerle sınırlı olduğunu, **Karabağ’a dair bir madde bulunmadığını** duyurdu.

Bu durum, **iç hukuk ile uluslararası yükümlülüklerin ilişkisi** bakımından önemli. Ermenistan mevzuatına göre barış anlaşması imzalandıktan sonra Anayasa Mahkemesi tarafından incelenecek ve anayasa ile çelişirse referandumla değişiklik gerekebilecektir. Paşinyan, 26 Eylül 2024’te AYM’nin kararında barış metnine dair bir sorun görülmediğini, dolayısıyla anayasa değişikliği ihtimalinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Ancak eğer mahkeme, “Karabağ’ı hiçbir şekilde sahiplenmeyeceğiz” tarzı bir maddenin mevcut anayasaya aykırı olduğuna hükmederse, Paşinyan **bizzat yeni bir anayasa değişikliği sürecini başlatacağını** söylemiştir. Dolayısıyla Erivan, gerektiğinde iç hukukunu yeniden düzenleyerek barışın önünde engel bırakmama yönünde şimdilik kararlı bir görüntü sergilemektedir.

Muhtemel değişiklik, Anayasa’nın başlangıç bölümündeki (EK-D) Bağımsızlık Bildirgesi’ne (EK-E) atfın kaldırılması veya açıklığa kavuşturulması şeklinde olabilir. Belki de yeni bir madde eklenerek **komşu ülkelere karşı hiçbir toprak iddiasının olmadığı** net biçimde yazılacaktır. Nitekim 2022’de Bakü’nün sunduğu barış taslak ilkelerinde karşılıklı toprak bütünlüğünün tanınması ve gelecekte de talep olmaması yer almıştı. Ermenistan da prensip olarak bu ilkeleri kabul ettiğini ilan etmişti. Ayrıca, mutabakat zaptında belirtildiği gibi, **taraflar hiçbir iç hukuk düzenlemesini anlaşmayı uygulamamak için gerekçe gösteremeyeceklerini** de kabul etmiş durumdalar. Bu, Bakü’nün endişesini gidermeye yönelik önemli bir hukuki güvencedir. Yani Erivan, anayasasına dayanarak anlaşmadan cayamayacağı; eğer mevcut anayasası engel çıkarırsa onu değiştirmeyi önceden taahhüt ettiği değerlendirilmektedir.

Ermenistan anayasasındaki değişiklik meselesi, **milli kimlik ve muhalefetin hassas olduğu bir konu** olduğu için içeride tartışmalıdır. Karabağ’ın “elden çıkması” özellikle milliyetçi ve Rusya yanlısı çevrelerce Paşinyan’a karşı kullanılmaktadır. Ancak Paşinyan, Karabağ üzerindeki egemenlik mücadelesinin 2020’de fiilen kaybedildiğini, mevcut önceliğin Ermenistan devletinin istikbali olduğunu savunuyor. Bu bağlamda anayasa değişikliği, acı bir taviz gibi görünse de çatışma faslını kapatmak için gerekli ve zorunlu bir adım olarak görülüyor. Bizzat Azerbaycan Cumhurbaşkanı danışmanı Hikmet Hacıyev, barış anlaşmasının **Ermenistan’ın anayasasını tadil etmeden imzalanmayacağını** açıkça söylemişti. Şimdi Washington mutabakatı ile Paşinyan bu adımı atmaya yakın olduğunu gösterdi. Özetle, **Ermenistan anayasası “Karabağ Ermenileri”ne dair tüm imaları temizlenerek komşu**

³ Donmuş çatışma (frozen conflict), uluslararası ilişkiler ve güvenlik literatüründe, resmî bir barış anlaşmasına ulaşılmamış, ancak büyük çaplı silahlı çatışmaların da durduğu; taraflar arasında düşük yoğunluklu gerginliğin ve belirsizliğin sürdüğü durumları tanımlayan terimdir.

Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tartışmasız biçimde kabul edecek şekilde güncellenecektir. Bazı senaryolar aşağıdadır.⁴

Senaryo	Anayasa Değişikliği	Washington Mutabakatı Uygulama Durumu	Bölgesel Etki
Tam değişiklik	Karabağ atfı tamamen kaldırılır, sınırlar tanınır.	Nihai barış imzalanır, ulaşım hatları açılır.	Rusya'nın etkisi zayıflar, Türkiye–Azerbaycan–AB eksenini güçlendirir.
Yumuşatılmış değişiklik	Atıf korunur ama yorumu değiştirilir.	Kısmi uygulama olur, ileride yeni kriz çıkabilir.	Dengeler kırılabilir kalır.
Hiç değişiklik yapılmaz	Mevcut atıf korunur.	Mutabakat Anayasa Mahkemesi'nden döner, süreç tıkanır.	Statüko devam eder, donmuş çatışma sürer.

“Trump Koridoru” (TRIPP) ve Zengezur Hattının Geleceği

Mutabakat zaptının en dikkat çekici unsurlarından biri, Ermenistan'ın Syunik (Zengezur) bölgesinden geçecek **yeni koridor projesinin “Trump” ismiyle anılması** ve ABD'nin bu projedeki merkezi rolüdür. **TRIP** kısaltmasıyla anılan “Trump Route for International Peace and Prosperity” (Uluslararası Barış ve Refah için Trump Yolu) adlı hat, Azerbaycan'ı Nahçıvan üzerinden doğrudan Türkiye'ye bağlayacak stratejik bir ulaşım koridorudur. Yaklaşık 45 kilometre uzunluğunda olması öngörülen bu güzergâh, aslında daha önce sıkça dile getirilen **Zengezur Koridoru** fikrinin güncellenmiş halidir. Fakat önemli bir farkla: Yeni plan, hattın **Ermenistan egemenliği altında, fakat ABD'nin özel yatırım ve işletmesiyle** geliştirilmesini içeriyor. Ermenistan'ın en baştan beri karşı çıktığı “egemenlik devri” konusu böylece aşılmış görünüyor; çünkü koridor kavramı yerine “uluslararası bağlantı yolu” kavramı kullanılarak, kontrolün bir üçüncü taraf (ABD) tarafından üstlenilmesiyle Erivan'ın itirazlarının görünürde giderildiği düşünülüyor.

İsimlendirme ve Önemi: Koridorun Trump'ın adıyla anılması, elbette diplomatik literatürde sıra dışı bir durumdur. Bu tercih, **Trump'ın barışa aracılık etmedeki payının onore edilmesi** ve ABD'nin projeye uzun vadeli sahip çıkmasını sağlama amacı güdüyor olabilir. Aliyev ve Paşinyan'ın Trump'a övgüler dizerek Nobel'e aday göstermesi de bu isme yeşil ışık yaktıklarını gösteriyor. Nitekim Beyaz Saray, koridorun adını Trump'ın da katıldığı törende resmen duyurdu ve belgeye geçirdi. Trump'ın kendisi de ikinci başkanlık döneminde küresel barış yapıcı imajını pekiştirmeye çalışıyor; daha şimdiden Ruanda-DR Kongo, Hindistan-Pakistan, Tayland-Kamboçya gibi krizlerde ara buluculuk yaptığını iddia ediyor. Dolayısıyla **“Trump Koridoru”** adı, hem onun mirasını simgeleyen bir marka, hem de Azerbaycan-Ermenistan barışının ABD damgasını vurgulayan bir sembol haline geldi. Bu sayede Trump yönetimi bölgedeki varlığını iç politika söyleminde de başarı olarak kullanabilecektir.

ABD'nin Özel Hakları ve İşletme Modeli: Washington anlaşmasının en somut çıktılarından biri, ABD'nin bu koridorda **münhasır gelişim ve işletim hakları** elde etmesidir. Reuters'in haberine göre Erivan, güneyindeki bu transit hat için ABD'li yatırımcılara **özel imtiyazlar içeren uzun vadeli bir anlaşma** sağlamayı kabul etti. Ermenistan topraklarından geçecek olsa da hat üzerinde inşaa ve işletme yetkisi ABD'nin belirleyeceği bir konsorsiyuma verilecek. Nitekim ANCA'nın (Amerikan Ermeni Komitesi) eleştirel açıklamasında, anlaşmanın ABD'ye 99 yıllığına özel kalkınma ve işletme hakkı tanıdığı vurgulandı; bunun Ermenistan açısından “egemen topraklarının uzun süreli kiralanması” anlamına geldiği ifade edildi. Cumhuriyet gazetesinin Financial Times'a dayandırdığı haber de ABD'li üst düzey bir yetkilinin, **koridorun özel bir şirket tarafından işletileceğini ve görüşmelerin yakında başlayacağını** söylediğini aktarıyor. Bahsi geçen özel şirketin Amerikan olması kuvvetle muhtemeldir. Örneğin ABD'li büyük altyapı firmalarının (Bechtel vb.) bu projeye ilgilendiği, Reuters'a sızan bilgiler arasındadır – zira koridor için dokuz firma (üçü Amerikalı) şimdiden ilgi beyan etmiş durumda. ABD tarafı, projeye dünya standartlarında yatırım çekerek hızlı ve güvenilir bir hat kurulmasını amaçlıyor. Böylece **tarafaların birbirine güvenmemesinden kaynaklı kilitlenmenin, bir “tarafsız işletmeci” modeliyle aşılmış** olması bekleniyor.

Çok Modlu Transit Altyapı: Trump Koridoru, sadece bir karayolundan ibaret değil. Anlaşmaya göre proje **demiryolu, karayolu, petrol ve doğalgaz boru hatları ile fiber optik iletişim hatlarını** içerecek şekilde çok modlu bir transit koridor olarak tasarlanıyor. Bu sayede Güney Kafkasya'da **tek seferde birden fazla bağlantı ihtiyacını karşılayan entegre bir altyapı koridoru** kurulacak. Mevcutta Azerbaycan'dan Nahçıvan'a doğrudan hiçbir hat bulunmadığından, tüm ulaşım İran üzerinden dolambaçlı şekilde gerçekleşiyordu. Şimdi Zengezur hattı açıldığında:

⁴ İlk sıradaki senaryo, Kafkasya'da donmuş çatışma statüsünü hukuken bitirir. Trump/Zengezur Koridoru projesi işler, Türkiye–Azerbaycan–Ermenistan üçlü iş birliği modeli doğar. Ermenistan, Rusya'ya bağımlı dış politikadan uzaklaşıp ABD–AB güvenlik ve ticaret sistemine entegre olur. Paşinyan, iç politikada “barış mimarı” olarak 2026 seçimlerinde elini güçlendirir.

- **Demiryolu:** Sovyet döneminden kalma ve 1980’lerde faaliyet gösteren Bakü–Nahçıvan demiryolu, Zengezur’da yeniden hayata geçirilecek. Bu hat, Nahçıvan üzerinden Türkiye (Kars) demiryoluna bağlanma imkânı da sunar. Planlanan demiryolu, **Bakü’den çıkan trenlerin Ermenistan’dan geçip Türkiye’ye ve oradan Avrupa’ya ulaşmasını** mümkün kılarak, bölgede demiryolu taşımacılığında devrim yaratabilir.
- **Karayolu:** Modern bir otoyol inşa edilerek, Türkiye–Azerbaycan arasında karadan kesintisiz yolculuk sağlanacak. Bu yol hem ticari taşımacılık hem de sivil geçişler için kullanılabilir. Ermenistan da bu yoldan faydalanarak Azerbaycan üzerinden İran’a veya Rusya’ya bağlanabilir (muhtemelen kontrol noktalarıyla karşılıklı geçiş sağlanacak).
- **Petrol ve Gaz Boru Hatları:** Halihazırda Azerbaycan petrolleri Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattıyla Gürcistan üzerinden Akdeniz’e ulaşıyor; doğalgaz ise TANAP ile Türkiye’ye, TAP ile Avrupa’ya taşınıyor. Yeni koridorda öngörülen boru hatları muhtemelen daha kısa mesafeden Nahçıvan üzerinden Türkiye’ye ilave kapasite sağlayacak. Özellikle **Nahçıvan’ın gaz ihtiyacının karşılanması** (şu an İran’dan alıyor) için bir doğal gaz boru hattı çekilmesi gündemde olabilir. Ayrıca bu hat ileride **Türkmen gazının Hazar’ı geçip Azerbaycan’a ulaşması** halinde, Türkiye üzerinden Avrupa’ya taşınmasında kullanılabilir bir güzergâh sunacak. Aynı şekilde, Irak veya Doğu Akdeniz gazının Türkiye’ye gelip buradan Azerbaycan’a/Avrasya’ya iletimi teorik olarak mümkün hale gelebilir. Bu esneklik, küresel enerji akışlarının daha çeşitli rotalara kavuşması demek. Nitekim proje, Avrupa enerji güvenliği perspektifiyle de yakından alakalıdır (aşağıda ayrıntılı değinilecektir).
- **Fiber Optik ve Dijital Hatlar:** Koridorda döşenecek yüksek kapasiteli fiber optik kablolar, **Asya ile Avrupa arasında internet ve telekomünikasyon trafiği için yeni bir omurga** teşkil edebilir. Süveyş’teki denizaltı kablo hatlarına ya da Rusya üzerinden giden hatlara alternatif bir güzergâh, küresel dijital iletişim ağının dayanıklılığını arttıracaktır. Ayrıca bölgede veri merkezleri, 5G şebekeleri gibi yatırımlar bu sayede teşvik edilebilir. **(EK-B)**

Bütün bunlar, Trump Koridoru’nu salt bir “yol” değil, **geniş kapsamlı bir ekonomik entegrasyon koridoru** yapıyor. Financial Times’in değerlendirmesiyle bu hat, “kesintisiz bağlantı sağlayan çok işlevli bir transit alan” olacak ve tüm bunlar yapılırken **Ermenistan’ın egemenliğine saygı gösterilecek**. Koridor güzergâhında güvenliğin nasıl sağlanacağı da önemli bir konu. 2020 Moskova mutabakatı, bu tür hatlarda Rusya FSB (Federal Güvenlik Servisi) sınır muhafızlarının devriye gezmesini öngörüyordu. Şimdi Rusya devre dışı kaldığına göre, yeni hatta muhtemelen **uluslararası bir güvenlik mekanizması** kurulacaktır. Bu belki ABD veya Avrupa’dan özel güvenlik şirketlerinin denetimi; belki Türkiye gibi üçüncü bir ülkenin ortaklığı olabilir. Şimdilik taraflar sadece iş birliği vurgusu yaptı; detaylar muhtemelen önümüzdeki müzakerelerde netleşecek.

Zengezur’dan Trump Koridoru’na: Statü Değişimi: Bir zamanlar Ankara ve Bakü’nün “Zengezur Koridoru” olarak adlandırdığı proje, **bir gecede Trump Koridoru adını alarak** içerik değiştirdi. 11 Ocak 2021’de Moskova’da Rusya arabuluculuğunda imzalanan üçlü bildiride, Nahçıvan ile Azerbaycan arasında Ermenistan üzerinden bağlantı kurulması kararlaştırılmış ve bu hattın güvenliği ile işletmesinin Rusya gözetiminde olacağı belirtilmişti. Fakat geçen sürede Rusya’nın Ukrayna savaşıyla meşguliyeti ve Ermenistan’la ilişkilerinin bozulması sonucu bu plan aksadı. Washington mutabakatı şimdi **Rusya’yı tamamen devre dışı bırakan bir adımla** aynı projeyi ABD şemsiyesi altında gerçekleştirmeye hazırlanıyor. Bu durum, sadece ekonomik değil jeopolitik açıdan da önemli bir değişimdir. Taraflar, Rusya yerine ABD’nin desteğini tercih ederek **bölgede güç dengelerini kökten ABD lehine değiştirecek** bir hamle yaptılar. Ermeni analist Hovsep Khurshudyan’ın dediği gibi, Ermenistan bu sayede “yalnızlıktan kurtulup büyük bölgesel altyapı projelerine dahil oluyor”. Öte yandan, Erivan yönetimi “koridor” ifadesini kabul etmemiş, bunun yerine “Barışın Kavşağı” adında⁵ çoklu hatların açılmasını içeren ilkelerini savunmuştu.

⁵ Zengezur Koridoru gibi projelere alternatif olarak sunulan bu plan, özellikle Azerbaycan ve Türkiye ile sınırların yeniden açılması ve transit haklarının genişletilmesi üzerinden yapılandırılmıştır. Bu amaçla Gürcistan’daki İpek Yolu Forumu’nda ilk kez açıklanan girişim, bölgesel entegrasyonun ekonomi ve barış ekseninde desteklenmesini hedefliyordu.

<https://www.primeminister.am>

Şimdi varılan formül, aslında **Ermenistan’ın egemenlik hassasiyetlerine uygun**: Dışarıdan bakınca bu bir koridor, ancak Ermenistan için yalnızca topraklarından geçen kontrollü bir uluslararası ulaşım rotası. Bu nüans, Ermeni kamuoyunun kabullenmesi açısından kritik. **Trump Koridoru projesi önündeki en büyük riskler**, Ermenistan içindeki muhalefetin veya İran gibi komşuların direnci olabilir (aşağıda ele alınacak). Fakat ABD güvencesi ve uluslararası meşruiyet sayesinde bu risklerin yönetilebilir olduğu düşünülüyor. Sonuç olarak, **Zengezur Koridoru yıllarca tartışıldıktan sonra artık farklı bir ad ve modelle hayata geçme aşamasına geldi**. Bu hat başarılı bir şekilde inşa edilip işletildiğinde, Güney Kafkasya’nın çehresini değiştirecek, bölgede **ticaretin akış yönünü ve stratejik ilişkileri** yeniden tanımlayacaktır.

Küresel ve Bölgesel Tepkiler: Rusya, İran ve Ermeni Lobisi

Washington mutabakatı, sadece taraf ülkelerde değil, bölge ve dünya genelinde de geniş yankı uyandırdı. Pek çok ülke ve uluslararası örgüt bu barış hamlesini memnuniyetle karşıladı: Avrupa Birliği liderleri anında kutlama mesajları yayımladı; Türkiye, Birleşik Krallık, Suudi Arabistan, Fransa, Polonya, Orta Asya ülkeleri ardı ardına açıklamalarla destek bildirdi. Buna karşın, **Rusya, İran ve Ermeni diasporası** gibi bazı aktörler endişe ve tepki dolu mesajlar verdi.

Rusya’nın Tutumu: Moskova, geleneksel nüfuz alanı saydığı Kafkasya’daki bu anlaşmaya temkinli ve biraz da buruk yaklaştı. Anlaşma sonrası ilk değerlendirmeyi Rus Dışişleri Sözcüsü Mariya Zaharova yaptı. Zaharova, Washington’da elde edilen ilerlemeye “olumlu” baktıklarını belirtirken, “mevcut normalleşme aşamasının 9 Kasım 2020’de Rusya’nın öncülük ettiği ateşkesle başladığını, Rus barış güçlerinin bölgede vazgeçilmez istikrar katkısı yaptığını” hatırlatma gereği duydu. Yani Rus diplomasi dili, bir yandan ABD’nin çabalarını takdir ediyor görünürken, diğer yandan **“ilk tuğlayı biz koyduk”** mesajını veriyordu. Ayrıca Zaharova, bölge sorunlarının çözümünde **“bölge dışı aktörlerin yeni ayrılık çizgileri yaratmaması, barış gündemini desteklemesi gerektiğini”** vurguladı. Bu, **ABD’nin rolüne yönelik üstü kapalı bir uyarı** olarak okunabilir. Rusya, Batı’nın Orta Doğu’daki bazı girişimlerini “talihsiz tecrübeler” olarak niteleyip, Güney Kafkasya’da benzer hatalar olmamasını temenni etti.

Moskova ayrıca, **bölgesel ulaşım hatlarının açılması konusundaki üçlü (Rusya’lı) anlaşmaların geçerliliğini koruduğunu** savundu. Bu, özellikle Zengezur koridoru konusunda Rusya’nın kenara itilmek istemediğinin işaretiydi. Özetle Kremlin, **resmen barış çabalarını destekler görünse de**, ABD’nin Kafkasya’daki varlığından ciddi rahatsızlık duyuyor. Zira bu anlaşma, **Soğuk Savaş sonrası ilk kez Rusya’nın himayesi olmadan bir “donmuş çatışmayı” sona erdiliyor**.

Bölge	Çatışma Dönemi	Rusya’nın Rolü	Mevcut Durum / Statü
Transdinyester	1990’lar	Ateşkes + Rus barış gücü konuşlandırma	Statüko / Donmuş Çatışma
Abhazya, Güney Osetya	1992–93	Ateşkes + Rus barışı	De facto ayrılık

Bir Rus analistin tabiriyle “Çar çıplak” – yani Rusya Güney Kafkasya’yı kaybediyor ve bunu gizlemek için bahanelere sarılıyor. Washington zirvesinden sonra Rusya’nın atabileceği muhtemel adımlar arasında, **Ermenistan içindeki Rus yanlısı odakları hareketlendirmek**, barış sürecini geciktirecek alternatif platformlar önermek (örneğin 3+3 formatını canlandırmaya çalışmak) veya Azerbaycan ile sınırlı da olsa iş birliği kanallarını açık tutmak sayılabilir. Ancak geline nokta **Moskova büyük ölçüde oyun dışı kalmıştır**. Hatta Ermenistan son bir yılda Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) tatbikatlarına katılmayı reddederek ve Rusya’yı Karabağ Ermenilerine yardım etmemekle suçlayarak Moskova’dan uzaklaşmıştı. Azerbaycan ise Rus barış gücünün görev süresini uzatmama niyetini belli etmiş, Rusya ile mesafeli ilişkiler geliştirmişti. Tüm bu gelişmeler düşünüldüğünde, Rusya Dışişleri’nin Washington zirvesini “*bölge istikrarına katkı*” diye nitelemesi ancak **yüzeysel bir diplomatik nezaket** olarak kalıyor. Sahada asıl olan, **Rusya’nın arabuluculuk tekelinin kırılmış ve nüfuzunun gerilemiş olmasıdır**. Bu anlaşma ile ABD, Rusya’nın yıllardır koruduğu kozları (Karabağ sorunu, ulaşım kısıtları vs.) elinden alarak bölgede fiilen güç boşluğu dolduruyor. Nitekim bazı Avrupa Basını anlaşmayı “**Kafkasya’nın uzun süredir jeopolitik hâkimi olan Rusya’ya büyük darbe**” olarak niteledi.

İran’ın Tepkisi: Anlaşmaya en sert tepki gösteren aktör, **İran** oldu. İran açısından, Azerbaycan ile Nahçıvan arasında Ermenistan üzerinden bir koridor açılması uzun zamandır kırmızı çizgi olarak belirtiliyordu. Bunun nedeni, böyle bir koridorun İran’ın Ermenistan’la sınırını fiilen **NATO güdümlü bir hat tarafından kesintiye uğratması** ve İran’ın Kafkasya’daki ulaşım avantajını azaltmasıdır. Nitekim Washington mutabakatı açıklanınca, İran’ın dini lideri Ayetullah Hamaney’in dış politika başdanışmanı Ali Ekber Velayati çok sert bir açıklama yaparak “*İster Rusya ile ister Rusya’sız, bu koridor girişimini engelleyeceğiz*” dedi. Velayati, Trump’a atıfla “*Trump Kafkasya’yı 99 yılına kiralayabileceği bir emlak parçası sanıyor*” diyerek proje ile alay etti. Hatta daha da ileri gidip “*Burası Trump’ın paralı askerleri için bir geçit değil, mezarları olacak*” ifadelerini kullandı. Bu sözler, İran devlet aklının projeye ne denli **stratejik bir tehdit** olarak baktığını gösteriyor. Velayati planı “*siyasi bir ihanet*” olarak tanımlarken, Ermenistan’ın toprak bütünlüğünü hedef aldığını öne sürdü. İran yönetimi böylece, Rusya ile birlikte veya tek başına, gerekirse **sert güç unsurlarını devreye sokarak** bu koridora mâni olabileceğinin sinyalini verdi.

İran Dışişleri Bakanlığı ise Velayati’den biraz daha diplomatik bir tonda, barış anlaşmasını memnuniyetle karşıladıklarını ancak **sınırlarının yakınında yabancı müdahalesi içeren girişimlerin olumsuz sonuçları konusunda uyarıda** bulunduğunu açıkladı. Tahran, bölgede barış ve iş birliğine karşı olmadığını, fakat herhangi bir proje yapılacaksa bunun “*bölge ülkelerinin egemenliğine saygı duyularak ve yabancı aktörlerin müdahalesi olmadan*” gerçekleşmesi gerektiğini vurguladı. Bu mesajın tercümesi: İran, Azerbaycan ile Ermenistan arasında ulaşım yollarının açılmasına prensipte karşı değil (nitekim 2021’den beri kendisi de Nahçıvan’a alternatif bir İran koridoru önermişti), ancak **ABD’nin denetiminde bir koridoru kendi ulusal güvenliğine tehdit olarak görüyor**. Özellikle koridorun İran sınırına çok yakın geçecek olması, İran’ı endişelendiriyor. Velayati’nin ifadesiyle, NATO bu sayede “*bir engerek yılanı gibi İran ve Rusya’nın arasına sokulmuş olacak*”. Gerçekten de haritaya bakıldığında, Ermenistan’ın güneyindeki Syunik bölgesi bir tarafta İran diğer tarafta Azerbaycan (eski adıyla Mehri koridoru) arasında sıkışmış bir şerit. Oradan geçen bir yol demeti, coğrafi olarak İran’ı kuzey sınırında NATO müttefiki Türkiye ve Azerbaycan ile karşı karşıya getirecek. İran, bu durumun **stratejik kuşatma** hissini derinleştirmesinden korkuyor. İran’ın tepkisinin bir boyutu da **ekonomik ve siyasi nüfuz kaybı** endişesidir. Bugüne dek Ermenistan, Türkiye ve Azerbaycan’la sorunları nedeniyle İran’a bağımlı kalmış, dış dünyaya açılmak için İran üzerinden transit yapmıştır. Keza Azerbaycan’ın Nahçıvan bağlantısı da İran topraklarından geçiyordu. Şimdi Ermenistan–Azerbaycan barışı sayesinde bu **kilit rolünü İran kaybetmektedir**. Ermenistan, ablukadan çıkıp Türkiye ve Azerbaycan ile ekonomik bağlar kurarsa, İran’ın Erivan üzerindeki etki kozları azalacaktır. Ayrıca Azerbaycan artık Nahçıvan’a ulaşmak için İran’a ihtiyaç duymayacak, bu da Tahran’ın Bakü’ye karşı elindeki baskı aracını yok ediyor. Üstelik koridor, **İran’ın kuzey-güney ticaret güzergahı planlarına rakip** olabilir. İran, Rusya ile birlikte Uluslararası Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru (INSTC) adı verilen bir projeyi ilerletmeye çalışıyor; bu koridor Hindistan–İran–Hazar–Rusya hattında taşımacılık öngörüyor. Azerbaycan da bu projede yer alıyordu. Fakat şimdi ABD destekli doğu-batı koridoru güçlenirse, İran-Rusya eksenli kuzey-güney hattı gölgede kalabilir. Kısacası Washington mutabakatı, **İran’ın Kafkasya’daki jeoekonomik çıkarlarına da darbe vuruyor**. İran basınında bu anlaşmanın bölgede İran’ı dışlayan bir hat kurulmasına yol açacağı, dolayısıyla engellenmesi gerektiği yönünde yorumlar öne çıkıyor. Hatta İran’ın, Ermenistan’ın İran sınırı boyunca uzanan bir “*Aras Koridoru*” projesini (Fars Körfezi’nden Karadeniz’e uzanan) teşvik ettiği, şimdi Trump Koridoru’nun bunu sekteye uğratacağı belirtiliyor. Nitekim Tahran, Erivan ve Tiflis arasında “**Fars Körfezi–Karadeniz ulaşım koridoru**” anlaşması imzalanmıştı; İran bu sayede Ermenistan üzerinden Avrupa’ya açılmayı umuyordu. Ancak Ermenistan Batı’ya yöneldikçe ve Türkiye ile sınır açıldıkça, İran’ın bu planı ikinci plana düşebilir.

Sonuç olarak İran, **sert çıkışlarına rağmen sınırlı hamle imkanına sahip**. Doğrudan askeri müdahale gibi aşırı bir adım atması beklenmese de **rahatsızlığını göstermek için bölgedeki Rusya yanlısı unsurlarla veya Ermenistan içindeki muhalefetle iş birliğine gidebilir**. Örneğin, Ermenistan'da Paşinyan karşıtı gösterileri örtülü destekleyerek süreci yavaşlatmaya çalışabilir. Veya Azerbaycan sınırına yakın bölgelerde askeri tatbikatlar yaparak gözdağı verebilir (geçmişte yaptığı gibi). Fakat Azerbaycan-İsrail yakınlığı ve şimdi ABD'nin devreye girmesiyle, İran bu tür hamlelerde de temkinli olacaktır. Tahran belki de en çok Moskova'nın tavrına bel bağlamıştı; ancak Rusya'nın tutumunun "ihtiyatlı destek" şeklinde olması İran'ı biraz yalnız bıraktı denebilir. Yine de her iki ülke de ortak paydada, **yabancı asker veya NATO etkisinin koridor bahanesiyle Güney Kafkasya'ya yerleşmesine izin verilmemesi** gerektiğini vurguluyor. Bu da önümüzdeki dönemde Trump Koridoru'nun güvenlik statüsüyle ilgili pazarlıklarda İran ve Rusya'nın sesini duyurmaya çalışacağını gösteriyor.

Ermeni Diasporasının (Lobisinin) Tepkisi: ABD'de ve Fransa başta olmak üzere Batı ülkelerinde güçlü nüfuza sahip Ermeni diasporası, Washington'da imzalanan bu mutabakata sert tepki verdi. Özellikle Amerika'daki en büyük diaspora örgütü olan **ANCA (Amerikan Ermeni Ulusal Komitesi)** anlaşmayı *"tehlikeli bir pazarlık"* olarak nitelendirip Trump yönetimini sert dille eleştirdi. ANCA'nın açıklamasında, imzalanan metnin **adaleti göz ardı ettiği, Ermenistan'ın egemenliğini zayıflattığı ve Azerbaycan'ın cezasız kalan saldırganlığını ödüllendirdiği** savunuldu. Diasporanın temel eleştirileri birkaç başlıkta toplanıyor:

- **Karabağ Ermenilerinin Hakları:** Anlaşma metninde, 2023'te Azerbaycan kontrolüne geçen Karabağ'dan göç etmek zorunda kalan ~100-150 bin Ermeni'nin **geri dönüş hakkının** ve güvenliğinin hiç zikredilmediğine dikkat çekiliyor. ANCA, sözde etnik temizliğe uğramış bu insanların onurlu şekilde yurtlarına dönebilmesinin adil ve kalıcı barışın şartı olduğunu belirtiyor. Oysa Washington mutabakatı, tamamen Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki ilişkileri normalleştirmeye odaklanmış durumda ve Karabağ Ermenilerinin statüsü ya da hakları konusu gündem dışı.
- **Esirler ve İnsan Hakları:** Anlaşmada **Ermeni savaş esirlerinin ve sivil rehinelere iadesi** konusunun yer almaması diaspora tarafından büyük eksiklik sayılıyor. Halen Azerbaycan'da tutulduğu belirtilen Ermeni askerler ve Karabağ eski liderleri bulunuyor. Yine Karabağ'daki Ermeni kültürel mirasının korunması, kiliselerin tahribatının önlenmesi gibi hususlar da belgede yok. ANCA, "rehineler hapisteyken ve mülteciler evine dönemiyorken barış ilan edilemez" diyor.
- **Ermenistan'ın Egemenliği ve Güvenliği:** Diaspora en çok **Trump Koridoru** meselesine tepkili. Yukarıda bahsedilen 99 yıllık kiralama ve ABD'ye özel haklar tanınması durumu, diaspora tarafından *"koridor adı konmasa da Ermenistan'ın kendi toprağı üzerindeki kontrolünü yitirmesi"* şeklinde algılanıyor. ANCA, *"Koridorun adı ne olursa olsun, Ermenistan'ın kendi topraklarında kontrolünü ortadan kaldırır"* diyerek Erivan yönetimini egemenliği kiraya vermekle suçladı. Ayrıca anlaşmanın **bağlayıcı bir güvenlik garantisi içermemesi**, herhangi bir barış gücü ya da gözlem mekanizması getirmemesi diasporaya göre büyük bir sorun. "Kâğıt üzerindeki sözler tankları durduramaz" diyerek, somut caydırıcı mekanizmalar olmadan bu anlaşmanın Azerbaycan'ı dizginleyemeyeceğini düşünüyorlar. Washington yönetiminin Azerbaycan'a baskı unsuru olabilecek **907. Madde⁶** yaptırımını da kaldırması (Azerbaycan'a askeri yardımı engelleyen yasa) diaspora tarafından yanlış bir ödün olarak nitelendirildi. ANCA Direktörü Aram Hamparian, *"907'yi askıya almak, saldırganlığı ödüllendirir ve Azerbaycan'ın yeni saldırılarını cesaretlendirir"* diyerek tepki gösterdi. Hatta bu anlaşma nedeniyle Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı açtığı uluslararası hukuk davalarını geri çekmeye zorlandığı, AB'nin Ermenistan'daki sınır gözlem misyonunun kaldırılmasının istendiği gibi iddialar da diaspora açıklamasında yer buldu. ANCA'ya göre, **Minsk Grubu'nun lağvedilmesi** de Ermeni çıkarlarına zarar, zira bu platform uluslararası çok taraflı bir zemindi; şimdi o da kalkınca ortada hak ihlallerini konuşacak mecra kalmadı.

Diaspora lobisi, ABD Kongresi'nde de hızlı bir karşı lobi faaliyetine girişti. Nitekim anlaşmadan hemen sonra Kongre'deki Ermeni Dostluk Grubu eş başkanları, Trump yönetimine mektuplar yazarak **Ermenistan için güvenlik garantileri** talep ettiler, esirlerin bırakılması ve göçmenlerin korunması gerektiğini vurguladılar. Bazı Kongre üyeleri Trump'ın 907. maddeyi kaldırmasına tepki gösterdi. Bu noktada diaspora, **barış anlaşmasının revize edilmesi veya en azından uygulama aşamasında Ermenistan lehine bazı şartların eklenmesi** yönünde baskı yapmaya çalışacaktır. Ancak Trump yönetimi, bu anlaşmayı dış politika başarı hikayesi olarak gördüğünden, diaspora baskısına çok prim vermeyebilir. Yine de uzun vadede, özellikle insani konular (esirler, mülteciler, kültürel miras) gündeme gelecektir. Diaspora da bu başlıklarda uluslararası kamuoyu oluşturmaya gayret edecek.

Türkiye ve Azerbaycan Kamuoylarının Tepkisi: Anlaşma Azerbaycan'da genelde **zafer duygusuyla** karşılandı, ancak resmi söylem temkinli iyimserlik taşıyor. Azerbaycan basını, Zengezur koridorunun nihayet gerçek olacağı ve Ermenistan'ın barışa mecbur kaldığı yönünde manşetler attı. Ancak Aliyev yönetimi, "Ermenistan'ın egemenliğine

⁶"907. Madde" veya daha yaygın adıyla Section 907, 1992 yılında ABD Kongresi tarafından kabul edilen Freedom Support Act (Özgürlük Destek Yasası) kapsamında yer alır. Bu düzenleme, Azerbaycan'a ABD hükümeti tarafından doğrudan yardım yapılmasını yasaklayan bir hükümdür.

halel gelmedi, her şey anlaşma çerçevesinde olacak” diyerek Erivan’ı ikna ettiğini, buna rağmen koridorun işleyeceğini vurguluyor. Zaten mutabakat metni Azerbaycan kamuoyuna Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı kanallarından da duyuruldu. Aliyev, Trump’ı “6 ayda mucize gerçekleştirdi” diye övdü ve hedeflerine diplomasıyla ulaştığını anlattı. Bununla birlikte, diaspora gibi olmasa da Azerbaycan’da da esir takası ve Karabağ’dan göçen Ermenilerin durumu gibi konuların belirsizliğine dikkat çeken bazı sivil toplum sesleri var. Ancak genel kanı, **Azerbaycan’ın haklı davasının tescillendiği** yönünde. ABD ile güvenlik ve teknoloji iş birliğinin önünün açılması da (ABD, Azerbaycan’a yıllar sonra askeri yardımı serbest bıraktı) Bakü için büyük avantaj sayılıyor. Yani Bakü yönetimi anlaşmadan oldukça memnun ve **nihai barışa giden yolda önemli bir avantaj elde ettiğinin farkında**.

Ermenistan’da ise resmi söylem olumlu olsa da toplumda **karışık duygular** hâkim. Paşinyan hükümeti, bu mutabakatı Ermenistan’ın izolasyondan çıkışı ve ekonomik kalkınması için bir şans olarak sunuyor. Washington’da imzalanan belgeye resmî Ermeni açıklamalarında **“barışa giden yolda somut ilerleme”** denildi ve özellikle Azerbaycan’ın Ermenistan’a karşı toprak bütünlüğü taahhüdünün altı çizildi (Ermenistan topraklarından çekilmeme vs.)haber7.com. Ancak muhalefet partileri ve eski yönetici elit (Koçaryan, Sarkisyan ekolü), Paşinyan’ı **teslimiyetle** suçluyor. Rusya yanlısı politikacılar, **“Paşinyan Karabağ’ı tamamen gözden çıkardı, üstüne bir de Zengezur’u tehlikeye attı”** diyerek protesto çağrıları yapıyorlar. Ermeni Apostolik Kilisesi lideri ve bazı din adamları da dolaylı biçimde **“atalarımızın kaniyla savunduğu topraklar pazarlık konusu olamaz”** gibi açıklamalar yapmış durumda. Ayrıca Rusya güdümündeki oligarklar ve medya organları, ABD’nin güvenilir olmadığını, Türkiye-Azerbaycan ikilisine Paşinyan’ın boyun eğdiğini anlatan propagandaya başlamış halde. Sokaktaki halk ise savaştan ve belirsizlikten yorgun; bir kısmı **“yeter ki barış olsun, çocuklarımız ölmesin”** diyerek umutlu, bir kısmı ise **“Türk’e ve Azeri’ye güven olmaz, ABD sonunda çıkarı için bizi bırakır”** diyerek kuşkulu. Ancak önemli bir kesim de Paşinyan’ın dediği gibi **“Acı ama gerçek, başka çıkış yoktu”** yaklaşımında.

Paşinyan, anlaşmanın Ermenistan’a somut kazançlar getireceğini, **Türkiye sınırının açılmasının** önünün açıldığını ve ABD gibi bir süper gücün desteğini aldıklarını anlatmaya çalışıyor. Gerçekten de mutabakat, Türkiye ile Ermenistan arasındaki **1993’ten beri kapalı olan sınırın da yakında açılmasının önünün nasıl açılabileceğini**, bu sınır kapanışına sebep olan Karabağ ve Zengezur’a ve diğer mutabakat konularına Ermenistan’ın nasıl yaklaşacağı belirleyecek. Bu da Ermeni ekonomisi için can suyu olabilir. Ayrıca ABD ile imzalanan ayrı bir mutabakat muhtırası kapsamında ABD’nin Ermenistan’a enerji, teknoloji ve yapay zekâ gibi alanlarda yatırım yapacağı belirtildi. Tüm bunlar Paşinyan’ın iç politikada elini güçlendiren vaatler. **ABD gibi güçlü bir müttefikin desteği**, Paşinyan’ın uzun süredir kavgalı olduğu Rusya yanlısı kilise ve oligark çevrelerine karşı önemli bir koz sağlıyor.⁷ Artık muhalifler halkı sokağa dökmeye çalıştığında, Paşinyan **“Batı dünyası yanımızda, ekonomik refah yakında, provokasyonlara gelmeyin”** diyerek toplumun geleceğe odaklanmasını isteyebilir. Zaten Rusya’nın bölgede zayıflaması, Ermenistan içindeki Rus yanlısı aktörlerin de **manevra alanını daraltıyor**. Bu denklemin tüm tarafları – ABD, Azerbaycan hatta Türkiye – muhtemelen farkındadır ki, **eğer Paşinyan bu süreci yönetemez ve iktidardan düşerse barış tehlikeye girer**. Bu yüzden gerek diplomatik destekle gerek seçim sürecinde dolaylı yardımlarla Paşinyan’ın 2026 seçimlerinde başarılı olması arzu ediliyor olabilir. Nitekim gözlemciler, bu barış anlaşmasının nihai imzasının 2026 ortalarına (Ermenistan seçimleri sonrasında) kalabileceğini, böylece Paşinyan’ın seçimleri barış gündemiyle kazanıp son pürüzleri halletmesinin planlandığını belirtiyor. Eğer her şey planlandığı gibi gider ve Paşinyan içerideki zorlukları yeni müttefikleri sayesinde aşabilirse, **imzalanacak nihai barış anlaşmasıyla Kafkaslar’da kalıcı barışın temeli atılabilir** mi sorusu artık gerçekçi bir ümit haline gelmiştir.

⁷ Paşinyan’ın Rusya yanlısı kilise ve oligark çevreleriyle olan çatışması, siyasi, ekonomik ve ideolojik yönleriyle derin bir kırılmanın ürünü.

1. İç Siyaset

Paşinyan, 2018 Kadife Devrimi ile “devletçi” yaklaşımı öne çıkararak, Rusya’ya bağımlı eski elit düzenine karşı bir değişim hareketi başlattı. Oligarkların siyasi ve ekonomik baskısını kırmak, reformagazlı bir hedef olarak öne çıktı

Bu yeni yol, Armenian Apostolic Church (AAC) ve ona yakın iş dünyası çevreleri tarafından tehdit olarak algılandı. Çünkü kilise ve oligarklar, özellikle Karabağ’daki eski elitlerle bağlantıları nedeniyle bu yeni siyasi vizyonla karşı karşıya geldi

2. 2020 Savaşı Sonrası Gerilimlerin Tırmanması

2020 Dağlık Karabağ Savaşı’nda yaşanan mağlubiyet, Paşinyan’ın iç politikada halk nezdinde güven kaybetmesine neden oldu. Bu süreçte kilise liderleri ve bağlı çevreler, sık sık istifa çağrısı yaparak siyasi baskı oluşturmaya başladı. 2025 yılında yaşanan gelişmeler – Paşinyan’ın Karekin II’den istifa talebi, laiklik ve ahlak eksenli üzerinden yürüyen sert söylemler — gerilimi körükledi

3. Oligark ve Rusya Bağlantılı Güç Yapıları

İşadamı Samvel Karapetyan’ın tutuklanması, kiliseye destek açıklamaları ve muhalif tepkileri birleştirerek, Paşinyan-Rusya karşıtı blokla doğrudan çatışmanın simgesi oldu. Paşinyan, bunları Kremlin destekli bir “hibrit operasyon” olarak niteleyerek bu çevresel operasyonlara karşı siyasi pozisyonunu güçlendirmeye çalıştı

4. Anlamlı Bir Victim-Metaforu: ‘Suçlu-oligarşik Klerikal Ağ’

Paşinyan, AAC’yi “suçlu-oligarşik” bir yapı olarak tanımladı; kilisenin hem ekonomik hem ideolojik alanlarda eski siyasi blokla iş birliği içinde olduğunu vurguladı. En son yaşanan tutuklamalar ve gösteriler sırasında, hem kilise hem iş dünyasından destekçiler “rejim değişikliğini savunan suç unsurları” olarak tanımlandı; bu, güç temsiliyeti açısından önemli bir kırılmadır.

5. Geniş Stratejik Etki

Bu çatışma, Paşinyan’ın Batı eksenine yakınlaşma stratejisinin, Rusya ile geleneksel “güvenden bağımsızlık” paradigmasını temsil etmesi bakımından sembolik önem taşıyor. Kilise-oligarşik karşıtı bu adımlar, 2026’daki seçimler öncesi iç politikada bir güç tablosu inşa etmeyi amaçlıyor.

Türkiye'nin Rolü ve Bölgesel Dengelerde Değişim

Türkiye'nin Diplomatik Katkısı ve Kazanımları: Türkiye, 2020'den bu yana Azerbaycan-Ermenistan normalleşmesinde aktif bir diplomatik profil sergiledi. Cumhurbaşkanı Erdoğan hem Aliyev hem Paşinyan ile temaslarını sürdürdü; Ankara ve Erivan özel temsilciler atayarak ilişkileri düzeltmeye çalıştı. Financial Times, anlaşmaya giden süreçte **Türkiye'nin aktif diplomatik rol oynadığını** ve nihai barışın Türkiye'nin Ermenistan sınırını açmasını sağlayacağını vurguladı. Gerçekten de Washington zirvesi öncesi Abu Dabi görüşmesi, kısmen Türkiye ve Azerbaycan'ın girişimleriyle gerçekleşmişti. Nitekim Trump, Erdoğan'la telefonla görüşerek gelişmeleri paylaştı ve Erdoğan hemen Aliyev'i arayarak **Türkiye'nin desteğini ilettili**. Ankara, barış anlaşmasını memnuniyetle karşıladığını ilan etti ve *"Güney Kafkasya için büyük bir fırsat"* açıklaması yaptı. Dışışleri Bakanı Hakan Fidan, Mısır ziyareti sırasında koridor planından bahsederken *"Avrupa'ya Asya'nın derinliklerine Türkiye üzerinden bağlayacak çok faydalı bir gelişme"* sözleriyle Türkiye'nin perspektifini özetledi.

Zengezur Koridoru ve Türkiye: Ankara ve Bakü'nün yıllardır dile getirdiği **"Türk dünyasını birleştirme"** hayalinde Zengezur koridorunun özel bir önemi vardı. Bu hat, Türkiye'yi doğrudan Nahçıvan ve Azerbaycan'a bağlayarak **kesintisiz bir kara bağlantısı** sağlayacak, böylece Türkiye'den Orta Asya'ya kadar uzanan Türk devletleri coğrafyası fiziksel olarak birleşmiş olacaktı. Şimdi Trump Koridoru adıyla da olsa bu hedef gerçeğe yaklaşıyor. Proje, Nahçıvan ve Azerbaycan'ı birleştiren kara koridoruna bir gecede Trump adının verilmesiyle birlikte, **"Rusya'yı tamamen devre dışı bırakacak bir adım"** olarak yorumlandı. Türkiye açısından bu, **1993'ten beri kapalı tuttuğu Ermenistan sınırını da açmak** anlamına gelebilir. Barış anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle Bu sayede 30 yıldır izole kalan Doğu Anadolu-Güney Kafkasya hattı yeniden canlanacak. Türkiye, **Ermenistan ile ticaret ve ulaşımaya başlayarak** hem kendi doğu illerinin ekonomisini canlandırabilir hem de Ermenistan'ın Rusya ve İran yerine Türkiye'ye açılmasını sağlayabilir.

Trump Koridoru projesinde Türkiye'nin konumu, **son noktada kilit bağlantı** olmaktır. Nitekim Nahçıvan'ın Türkiye'ye küçük bir sınır kapısı (Dilucu) bulunuyor. Koridor oraya vardığında Türkiye'nin karayolu ve demiryolu ağına entegre olacak. Dolayısıyla Türkiye, bu hattın **Avrupa'ya açılan kapısı** haline gelecek. Dışışleri Bakanı Fidan'ın işaret ettiği gibi, Avrupa'dan çıkan bir yük treni ya da TIR, Türkiye üzerinden Ermenistan'a, oradan Azerbaycan ve Orta Asya'ya kesintisiz varabilecek. Bu, Türkiye'yi **transit ticarette vazgeçilmez bir konuma** yükseltir. Zaten halihazırda Çin'den çıkan trenler Kazakistan-Hazar-Azerbaycan-Gürcistan rotasından Türkiye'ye gelip Avrupa'ya devam eden **Orta Koridoru** kullanıyor. Zengezur hattı devreye girince bu koridorun **kapasitesi ve esnekliği daha da artacak**, belki de Gürcistan hattına alternatif bir güzergâh ortaya çıkacak. Türkiye, hem mevcut BTK (Bakü-Tiflis-Kars) demiryolu hem yeni Zengezur demiryolu ile iki farklı koldan Hazar ötesine bağlanabilir. Bu da jeoekonomik olarak Türkiye'nin **Doğu-Batı ticaret yollarının merkezi** olma vizyonunu destekler.

3+3 Platformu ve Bölgesel İş birliği: Türkiye, 2020 savaşıdan sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın önerisiyle **"3+3" bölgesel iş birliği platformu** (Türkiye, Rusya, İran + Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan) kurulmasını önermişti. Bu platformun amacı, Güney Kafkasya'da bölge ülkelerinin dışlanmadığı, tüm komşuların birlikte ekonomik ve güvenlik konularını görüşmesiydi. Nitekim 2021'de Moskova'da ve Tahran'da 3+3 toplantıları yapıldı (gerçi Gürcistan katılmadı, fiilen 3+2 oldu). Fakat Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığı sürdükçe bu format somut projelere dönüşemedi. Şimdi Washington mutabakatıyla dengeler değiştiğine göre, **3+3 inisiyatifinin de akıbeti** merak konusu. Rusya ve İran'ın katılımını öngören bu format, ABD'nin devreye girmesiyle ikinci planda kalabilir. Hatta Ermenistan muhtemelen bu platforma artık soğuk bakacaktır, çünkü Batı ile koordinasyonu tercih ediyor. Öte yandan Türkiye, tüm komşuların dahil olacağı çok taraflı mekanizmaları desteklemeyi sürdürebilir. Belki ileride **3+3 yerine 3+2+ABD/AB** gibi yeni bir formül gelişebilir. Ya da 3+3'ün yerini, **ABD-Türkiye öncülüğünde bir Kafkasya ekonomik iş birliği platformu** alabilir. Sonuçta **Türkiye bu anlaşmanın görünmez kazananlarından biridir**. Hiç çatışmaya girmeden, diplomasiyle, **30 yıllık stratejik hedefi olan Azerbaycan'la doğrudan bağlantıyı** elde etmiştir. Bunun yanı sıra, Rusya'nın zayıflamasıyla Türk etkisi Kafkasya'da görece artacaktır. Hatta Bakü ile Ankara arasındaki askeri ittifak (Şuşa Beyannamesi) ve ekonomik bütünleşme daha da derinleşecektir. Tüm bunlar düşünüldüğünde, bu dönemi **"bölgedeki güç dengelerinde dramatik bir değişim"** diye nitelendirmek, ABD'nin kazanıp Rusya'nın kaybettiğini, Türkiye'nin ise süreci başından beri destekleyip şimdi meyvelerini topladığı bir süreç olarak tanımlayabiliriz.

Orta Doğu ve Doğu Akdeniz Jeopolitiğine Yansımalar: Azerbaycan-Ermenistan barışı, doğrudan Orta Doğu ile ilgili olmasa da dolaylı etkiler yaratacağı söylenebilir. Öncelikle barış **İran'ın bölgesel konumunu zayıflatacağından**, Orta Doğu'daki güç denkleminde etki edecektir. İran zaten son dönemde Suudi Arabistan ile Çin aracılığıyla uzlaşmaya varmış, ancak Suriye, Lübnan gibi cephelelerde nüfuz mücadelesi sürüyordu. Şimdi Kafkasya'da kayba uğrayan İran, dikkatini daha çok Orta Doğu'ya çevirebilir veya içerideki baskılara odaklanabilir. Bu da örneğin Suriye'de Rusya-İran-Türkiye dengesini değiştirebilir. Bu ise Doğu Akdeniz'de, **Türkiye'nin elinin güçlenmesine** neden olabilir. Zira bölgesel bir barış hamlesinde aracılık yapmış ve ekonomik kazanç elde etmiş bir Türkiye, Doğu Akdeniz enerji ve deniz yetki alanları konusunda da masaya daha özgüvenli oturabilir. Ayrıca **Küresel Gateway** gibi

AB projeleriyle uyumlu şekilde Kafkasya'dan Avrupa'ya hatların gelişmesi, Doğu Akdeniz'de planlanan İsrail-Kıbrıs-Yunanistan gaz boru hattı gibi projelerin etkisini azaltabilir (alternatif güzergahlar çoğalıyor). Öte yandan, Körfez ülkeleri (Suudi Arabistan, BAE) bu barışı hararetle destekledi; zira onlar da İran'ın nüfuzunun gerilemesinden memnun ve **Türkiye-Azerbaycan üzerinden Orta Asya'ya yatırım fırsatları** görüyorlar. BAE'nin Abu Dabi'deki zirveye ev sahipliği yapması da boşuna değildi; BAE, Hazar petrollerine ve Orta Asya ticaretine ciddi yatırım planlıyor. Dolayısıyla Orta Doğulu aktörler bu barıştan fayda umarak yaklaşıyorlar.

Orta Asya ve Yeni Güç Dengeleri: Washington mutabakatının en geniş çaplı etkilerinden biri, **Orta Asya ve Kafkasya'nın siyasi-ekonomik yapısında köklü değişim potansiyeli** taşımasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana Rusya, bu coğrafyada “dondurulmuş çatışmalar” ve etnik ayrılıklar üzerinden nüfuzunu korudu. Şimdi ilk kez bu çatışmalardan biri (Karabağ) Rusya olmaksızın çözülüyor. Bu da Orta Asya ülkelerinde **“Rusya'ya mahkûm değiliz”** etkisi yaratabilir. Zira Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan gibi ülkeler son yıllarda Rusya'nın Ukrayna savaşı nedeniyle zayıflamasından istifade ederek daha bağımsız politikalar izleme sinyalleri veriyordu. Özellikle Kazakistan, **Hazar üzerinden Azerbaycan ve Türkiye ile enerji ve ticaret bağlarını artırıyor**. Azerbaycan-Ermenistan barışı ve yeni koridorlar, Kazak petrol ve ürünlerinin daha güvenli rotalardan dünyaya ulaşmasını sağlayabilir (Rusya yerine Trans-Hazar-Türkiye rotası). Bu durumda Orta Asya ülkeleri Rusya'ya alternatif ortaklar olarak Türkiye, Çin ve Batı'yı daha fazla denkleme dahil edecektir. Nitekim halihazırda **Çin'in Kuşak-Yol Girişimi** Orta Asya'da büyük altyapı yatırımları yapıyor; ancak Rusya faktörü yüzünden Kafkasya bağlantısı sınırlıydı. Şimdi Rusya'nın geri çekilmesiyle, **Orta Asya – Kafkasya – Avrupa bağlantısı** daha sorunsuz ilerleyebilir.

Ayrıca **Güvenlik dengesi** de değişebilir. Orta Asya'daki KGAÖ varlığı sorgulanabilir hale geliyor. Ermenistan'ın fiilen KGAÖ'den umudu kesmesi, Kazakistan gibi üyeleri düşündürüyor. Yeni güç dengesinin, Orta Asya devletlerini **Türk Devletleri Teşkilatı** çatısı altında daha fazla iş birliğine itme olasılığı yüksek. Azerbaycan burada kilit rol oynuyor hem Kafkasya hem Türk dünyası parçası. Barışı tesis eden güçlü Azerbaycan, Orta Asya Türk cumhuriyetlerine “biz de sorunlarımızı kendi aramızda çözüp yol alabiliriz” mesajı verebilir. Bu belki uzun vadede **“Eski düzenin kaybedeni Rusya”** diye özetlenen senaryoyu doğuracaktır. Rusya'nın otoritesi geriler, ABD-Çin-Türkiye gibi aktörlerin çok taraflı rekabet ve iş birliğiyle yeni bir denge kurulabilir.

ABD bu anlaşmayla stratejik nüfuz kazanırken teknoloji, kritik madenler ve enerji anlaşmaları için zemin hazırladı. Bu da Orta Asya'daki kaynak zengini ülkeler için çekici bir örnek olabilir. Son tahlilde, **yeni güç dengeleri Orta Asya ve Kafkasya'da eski “oyun kurallarını” değiştiriyor**. Artık bölgede askeri güçten ziyade ekonomik koridorlar, ticaret ve yatırım üzerinden bir nüfuz mücadelesi yaşanacak. **Kazanan taraflar** (Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye, ABD, AB) ortak ekonomi ve güvenlik projeleriyle iş birliğini derinleştirirken; **kaybeden taraf** Rusya, geleneksel çıkar alanlarını ve tekeline aldığı ulaştırma hatlarını yitirmiş olacak. Bu değişim de bölgede daha çoğulcu ve dışa açık bir düzenin kapısını aralayabilir. Elbette bu dönüşümün sancısız olması, barış anlaşmasının tam uygulanmasına ve tüm aktörlerin yapıcı tutum sürdürmesine bağlı. Ancak ilk kez, **Kafkasya'nın kalıcı barışa kavuşması** yönünde gerçek bir umut belirmiş durumda.

Enerji ve Ticarete Orta Koridorun Canlanması

Washington'da varılan mutabakat, sadece siyasi değil **jeoekonomik sonuçları** itibarıyla da dikkat çekicidir. Anlaşma, Güney Kafkasya'yı bölünmüş ve dışa kapalı bir çatışma alanından, **küresel ticaretin ve enerji naklinin önemli bir kavşağına** dönüştürmeyi hedefleyen unsurlar içeriyor. Bu çerçevede **Çin'in Kuşak-Yol Girişimi (BRI), Avrupa'nın Orta Koridor projesi, küresel enerji arz güvenliği** gibi konular doğrudan etkilenecektir.

Orta Koridor ve Küresel Ticaret: Orta Koridor, Çin'den Avrupa'ya uzanan ve Rusya'yı baypas eden orta hat anlamına geliyor. Çin'in OBOR (One Belt One Road) inisiyatifinin bir parçası olan bu güzergâh, Xi'an'dan başlayıp Orta Asya üzerinden Hazar Denizi'ne, oradan Kafkasya ve Türkiye yoluyla Avrupa'ya uzanıyor. Şu ana dek Orta Koridor'un en zayıf halkası, **Azerbaycan-Ermenistan ihtilafı** nedeniyle tam kesintisiz bir akış olmayıştı. Mal taşımacılığı Gürcistan üzerinden sağlanıyordu ki bu güzergâh Rusya'ya çok yakındı ve kapasite kısıtları vardı. Şimdi Trump Koridoru sayesinde, **Kafkasya'da ikinci bir hat** açılıyor. Bu hat, Gürcistan'a alternatif değil tamamlayıcı olacak; kapasiteyi artıracak. Türkiye Dışişleri Bakanı Fidan, koridorun Avrupa'yı Asya'nın derinliklerine bağlayacağını ve çok faydalı olacağını söyledi. Gerçekten de Çin'den çıkan bir yük treni, (ABD tarafından işletme hakkına bağlı olarak engellenmediği ya da gümrük vergisi adı altında zorlanmadığı müddetçe) Kazakistan-Hazar-Azerbaycan üzerinden gelip Ermenistan-Türkiye rotasıyla Avrupa'ya ulaştığında, **süre ve mesafe açısından** Rusya rotasına kıyasla avantajlı. Şu an Orta Koridor'u kullanan trenler yaklaşık 7,000 km yol katederek Türkiye'ye ulaşıyor. Zengezur rotası devreye girince **gümrük geçiş sayısının azalacağı** ve işlemlerin hızlanacağı öngörülüyor. Ayrıca Hazar geçişinde yaşanan beklemler (gemi aktarmaları) belki ilave demiryolu yatırımlarıyla da azaltılabileceği düşünülüyor.

Çin, Avrupa pazarına mal taşımada **çok güzergahlılık** politikasını benimsemiştir; yani tek bir rota yerine ne kadar alternatif olursa o kadar iyidir. Rusya üzerindeki Kuzey Koridoru Ukrayna savaşı nedeniyle riskli hale geldiğinden,

Orta Koridor Çin için daha da önem kazandı. Şimdi ABD desteğiyle Kafkasya ayağı güçlenen bu koridor, belli şartlar altında **Pekin tarafından da memnuniyetle karşılanabilir**. Her ne kadar ABD ile rekabet halinde olsa da Çin, altyapısı kurulu güvenli bir hattı kullanmaktan imtina etmeyecektir. Hatta Çinli şirketler, eğer ABD engellemezse, bu yeni koridora yatırım yapmayı da arzu edebilir. Örneğin Çin, Azerbaycan'da Serbest Ticaret Bölgeleri ve demiryolu modernizasyonu projelerine ilgi duyuyordu; şimdi belki Ermenistan'da da benzer yatırımlara yönelebilir. Anacak bütün bu öngörülerin ticaret savaşlarına konu olmayacağını söylemek mümkün değil.

Avrupa Birliği de **Global Gateway**⁸ programı kapsamında Orta Koridor'u destekliyordu. Özellikle Rus gazına ve ticaret yollarına bağımlılığı azaltma stratejisi güden AB, **Azerbaycan'ı enerji ve ulaşım ortağı** olarak konumlandırdı. 2022'de AB ile Azerbaycan gaz alanında stratejik bir anlaşma imzalayarak Azerbaycan gaz ithalatını 2027'ye dek iki katına çıkarmayı planladı. Bu gazın Türkiye üzerinden TANAP ile taşındığını düşünürsek, yeni hatlar açıldıkça kapasite artışı daha kolay olacaktır. AB ayrıca **Ermenistan üzerinden transit** için de fonlar ayırmıştı. Örneğin Avrupa Komisyonu, Ermenistan-Azerbaycan sınırına yakın bir demiryolu hattının fizibilitesi için hibe verdi. AB Konseyi Başkanı Charles Michel, Brüksel görüşmeleri sürecinde ulaşım hatlarının açılmasını hararetle teşvik etti. Şimdi Washington mutabakatı, AB'nin yıllardır arzuladığı **Ermenistan'ın izole olmaktan çıkıp bölgesel ekonomiye entegre olması** hedefine kavuşmasını sağlıyor. AB liderleri anlaşmayı ilk kutlayanlar arasındaydı ve Von der Leyen ile Michel, "bölgede barış ve refah yolunda tarihi bir adım" ifadesini kullandı. AB muhtemelen Global Gateway çerçevesinde bu koridora yatırım yapmayı değerlendirecektir. Global Gateway, AB'nin Çin'in Kuşak-Yol'una alternatif olarak 300 milyar Euro'luk altyapı fonu oluşturma projesidir. Güney Kafkasya'daki barış, **Global Gateway yatırımlarını çekmek için ideal bir zemin** yaratıyor. Mesela AB, Ermenistan'da elektrik şebekesini iyileştirmek, İran sınırında yeni köprüler kurmak gibi projelere başlamıştı; şimdi bunlar Azerbaycan ile entegre hale getirilebilir. Hatta AB, **Karadeniz üzerinden Romanya'ya fiber optik kablo** çekip Azerbaycan-Gürcistan hattına bağlayarak dijital koridor oluşturma planını duyurmuştu. Bu plan, barış sayesinde daha geniş kapsamlı uygulanabilir.

Küresel Enerji Güvenliği ve Avrupa'nın Rusya Bağımlılığı: Anlaşmanın en önemli çıktılarından biri de enerji alanında olacaktır. Avrupa, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrası birincil hedefini **Rus fosil yakıtlarına bağımlılığı bitirmek** olarak koydu. Bu kapsamda Azerbaycan gazı değerli bir alternatif haline geldi. 2021'de açılan Güney Gaz Koridoru (Şahdeniz sahası gazını Türkiye ve AB'ye taşıyan hatlar) şu an ~10 milyar m³ kadar Avrupa'ya gaz sağlıyor. Yeni anlaşmayla birlikte, **Türkmenistan gazının** da Batı pazarlarına ulaştırılması gündeme gelebilir. Yıllardır konuşulan Trans-Hazar Doğalgaz Boru Hattı projesi, Rusya ve İran'ın çevresel itirazları yüzünden ilerlememişti. Fakat şimdi Azerbaycan-Ermenistan barışı ve ABD himayesi, Hazar'ın iki yakasını birleştirme fikrine yeniden ivme kazandırabilir. Türkmenistan, dünyanın 4. büyük gaz rezervine sahip ve Çin'e yüklü ihracatı var; ama Avrupa'ya erişimi yok. ABD, Rusya'nın gaz tekelini kırmak için 1990'lardan beri bu proje üzerinde durmuştu. Şimdi Güney Kafkasya'da nüfuz elde eden Washington, **Türkmen gazını TANAP vasıtasıyla Avrupa'ya aktarma stratejisini canlandırabilir**. Bu, Avrupa'nın enerji güvenliğine büyük katkı sağlayacaktır. Hatta ABD Dışişleri'nde Avrasya enerji özel temsilcisi koltuğu yeniden aktif hale gelerek bu projeleri koordine edebilir (nitekim 2000'lerde bunun örneği yaşanmıştı).

Bunun yanı sıra, **Azerbaycan'ın petrol ve gaz ihracat kapasitesi** de barış ortamında artabilir. Karabağ bölgesinin tam Azerbaycan denetimine geçmesi, yeni petrol/doğalgaz sahalarının arama üretimine açılmasını sağlayacak. Azerbaycan, Batılı şirketlerle petrol kontratlarını yenilerken artık Ermenistan tehdidini hesaba katmak zorunda kalmayacak. Ayrıca Ermenistan sınırındaki Nahçıvan bölgesinde petrol ve gaz sahaları var (ORDU alanı olarak biliniyor), bunlar yıllardır bekliyordu çünkü boru hattı bağlantısı yoktu. Şimdi Nahçıvan'dan Azerbaycan'a hat kurulunca, **Nahçıvan hidrokarbon rezervleri** de ekonomiye kazandırılabilir. Bu da global piyasaya katkı demek.

Avrupa'nın Rusya'ya bağımlılığının azaltılması kapsamında, sadece gaz değil **petrol taşımacılığı** da çeşitlenecektir. Rus petrolünün yerini almak için Kazak petrolü önemli bir kaynak. Halen Kazak petrolünün çoğu Rusya'daki Novorossiysk limanından dünyaya gidiyor. Rusya isterse vanayı kapatabiliyor. Nitekim 2022'de Rus makamları bakım vs. diyerek Kazak ihracatını aksattı. Kazakistan, bu yüzden Hazar'dan Bakü'ye tankerle petrol yollayıp BTC hattına aktarmaya başladı (Azerbaycan ile swap anlaşmaları yaptı). Şimdi barış ile birlikte **Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına alternatif bir hat** belki Nahçıvan üzerinden Türkiye'ye düşünülebilir. Gerçi BTC'nin kapasitesi yeterli ve yeni hatta ihtiyaç olmayabilir; ama ileride İskenderun veya başka çıkış noktalarına ilave boru hatları gündeme gelebilir. Hatta **İran petrolünün bile** bir gün bu koridor üzerinden dünyaya çıkışı senaryosu konuşuluyor (ABD-İran ilişkileri normalleşirse İran petrolü Ermenistan üzerinden Karadeniz'e veya Türkiye'ye taşınabilir). Şimdilik bu uzak bir olasılık, fakat **küresel enerji haritasında Kafkasya'nın düğüm noktası** olma ihtimali Batı'yı heyecanlandırıyor. ABD'li Uzman Brett Erickson, "*Kafkaslar, Rusya'nın yaptırımları delmesinde kör noktaydı; şimdi barış, Batı'nın Ermenistan ve Azerbaycan'la çalışarak bu kaçak hatları kapatmasını sağlayacak*" diyor. Yani

⁸ Global Gateway, Avrupa Birliği'nin (AB) 2021 yılında açıkladığı ve 2021-2027 döneminde uygulanacak küresel altyapı yatırım stratejisidir. Temel hedefi, AB'nin dünyada güvenilir bir yatırım ortağı olarak konumunu güçlendirmek, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve küresel ölçekte altyapı bağlantılarını artırmaktır.

Ermenistan artık Rusya'nın İran'la vs. petrol ticareti için kullanamayacağı, tam tersine Batı'yla enerji iş birliği yapan bir ülke olacak.

Ayrıca **elektrik enerjisi** alanında da entegrasyon mümkün. Azerbaycan yeşil enerji yatırımlarına başladı; Karabağ/Zengezur'da büyük güneş ve rüzgâr potansiyeli var. Azerbaycan, Nahçıvan üzerinden Türkiye'ye elektrik nakil hatları kurmak istiyor. Zaten 2020 sonrası Nahçıvan'a ilk kez Azerbaycan'dan bir elektrik iletim hattı projesi duyurulmuştu. Şimdi Ermenistan ile iş birliği olursa, **bölgesel bir elektrik şebekesi** kurulabilir. Hatta Ermenistan'ın Metsamor nükleer santrali eskidiğinden kapatılması gündemde; yerine belki ABD destekli küçük modüler reaktör projeleri vs. gelebilir. Tüm bunlar, **Avrasya enerji haritasını çeşitlendiren** ve Rusya'nın tekeli azaltan gelişmelerdir.

Ticaret Yollarının Kısalması ve Küresel Ticarete Etkisi: Anlaşma sonrasında açılacak ulaşım hatları, **Asya-Avrupa ticaret rotalarını hem kısaltacak hem güvenliğini artıracak**. Örneğin Çin'den Türkiye'ye gelen mallar için şu an en hızlı yol hava kargo veya deniz-yol kombinasyonu iken, demiryolu önemli bir alternatif haline geliyor. Demiryolu ile Çin'den Avrupa'ya ~15-20 günde yük gelebiliyor (denizden 40-50 gün sürebiliyor). Orta Koridor, Rusya Kuzey Koridoru kapalıyken bu süreyi korudu. Koridor tam randımanlı işlerse, daha fazla yük çekecek ve belki navlun fiyatlarını düşürecek. **Uluslararası taşımacılık maliyetlerinin azalması**, nihai olarak tüketicilere de olumlu yansır. Pandemi ve savaşlarla sarsılan küresel tedarik zincirleri için Orta Koridorun canlanması sigorta işlevi görecek. Ayrıca Hindistan için de bir güzergâh fırsatı doğuyor. Hindistan, şimdiye dek Orta Koridoru fazla kullanmadı, daha çok İran üzerinden kuzeye çıkmaya çalıştı (Çabahar Limanı projesi vs.). Ama eğer Ermenistan üzerinden yollar açılırsa, **Hindistan-Gürcistan-Karadeniz rotası** veya **Hindistan-İran-Ermenistan-Karadeniz** gibi projeler tekrar canlanabilir. Bir yanda ABD'nin desteklediği Hindistan-Orta Doğu-Avrupa ekonomik koridoru planı, öbür yanda Çin destekli Orta Koridor – hepsi Türkiye ve Kafkasya'da kesişebilir. Bu da bu bölgeyi dünya ticaretinin yeni buluşma noktası yapar. *The Economist* dergisi ileride "Kafkasya'nın Rotterdam'ı" diyebileceğimiz lojistik merkezler oluşabileceğini öne sürüyor.

Avrupa Birliği'nin **Global Gateway** girişimi de tam burada devreye giriyor. AB, Afrika ve Asya'da kendi standartlarında altyapı kurarak ticaret yollarını çeşitlendirmek istiyor. Güney Kafkasya'da barış, AB'nin bu amaçla finansman sağlayacağı somut projeler üretmesine zemin hazırladı. Örneğin, **Yeşil enerji koridoru** (Hazar'ın rüzgâr elektriğini Karadeniz altından Romanya'ya taşıyacak kablo projesi) Azerbaycan-Gürcistan-Romanya-Macaristan arasında imzalandı. Şimdi Ermenistan'ın da dahil olacağı benzer projeler geliştirilebilir.

Neticede, **küresel ticaret** bu anlaşmadan olumlu etkilenecektir. Mesafeler biraz kısalırsa da esas kazanım **çok boyutlu yeni bir ticaret aksının ortaya çıkmasıdır**. Bu aks, sadece fiziksel malları değil **dijital ticareti ve enerji akışını** da kapsıyor. İleride Orta Koridorun bir parçası olarak, **Ermenistan ve Azerbaycan'ın bir kuşak bir yol tren hattında** düzenli uğrak haline geldiğini, gümrük birliği misali karşılıklı düşük tarifelerle malların aktığını görebiliriz. Böylece dünya ticareti Rusya ve İran gibi riskli dar boğazlara daha az bağımlı, **daha esnek ve kısa rotalar** üzerinden akacaktır.

Sonuç: Kalıcı Barışın Olasılıkları ve Riskler

Washington mutabakatı, **Kafkasya'da yeni bir sayfa** açmıştır. Anlaşmadan "kim kârlı çıktı?" sorusuna bakıldığında, **Azerbaycan ve destekçileri** öne çıkıyor. Azerbaycan, 2020'de savaş meydanında kazandıklarını şimdi diplomasi masasında tescilletti: Ermenistan, Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu kabulleniyor; Nahçıvan bağlantısı garanti altına alınıyor, Azerbaycan düşman bir komşu yerine diplomatik ilişki kuracağı bir komşu kazanıyor. Üstelik bunu yaparken **ABD gibi bir süper gücü kendi yanına çekmeyi** başarıyor. Aliyev yönetimi açısından bu, büyük bir stratejik zaferdir. Ankara'daki bir yorumda belirtildiği gibi, "**ABD kazanıyor, Rusya kaybediyor**" ve Azerbaycan ile Türkiye de ABD'nin kazanmasıyla birlikte kazanıyor.

ABD, bu anlaşmayla Soğuk Savaş'tan bu yana Rusya'nın arka bahçesi sayılan bir bölgede nüfuz elde ederek **jeopolitik bir gol** atmıştır. Trump yönetimi, bunu bir dış politika zaferi olarak pazarlıyor; Trump'ın barış yanlısı bir lider olarak imajını parlatıyor. ABD aynı zamanda **enerji ve teknoloji anlaşmaları** ile ekonomik çıkarlar da sağladı. Kafkasya'da attığı bu adım, Rusya'yı rahatsız etse de, ABD'nin küresel rakiplerine (Rusya, Çin, İran) çevreleme baskısı kurma stratejisine hizmet ediyor. Nitekim bir ABD'li yetkili, "**Azerbaycan-Ermenistan anlaşması Putin'i sıkıştırıyor. Bu, Trump'ın iki eski Sovyet cumhuriyetine barış getirmesi demek**" diyerek bu adımın Rusya'ya karşı stratejik önemini vurguladı.

Türkiye, hiç şüphesiz kârlı çıkmıştır. Hem yakın müttefiki Azerbaycan'ın güvenliği ve toprak bütünlüğü pekişti, hem kendi sınırının açılması ve bölgesel ticaretin artması olanağı doğdu. Türkiye yıllardır savunduğu koridoru elde etmekle kalmayıp, ABD ile birlikte çalışarak Batı dünyasıyla ilişkilerinde de pozitif bir gündem yakaladı. Bu anlaşma, Türkiye'nin **bölgede yapıcı ve barışçı güç** imajını destekliyor. Ayrıca Türk İş Dünyası için Ermenistan'da yatırım, Azerbaycan'la ticareti büyütme gibi fırsatlar sunma potansiyeli var.

Ermenistan ise duruma göre hem kazançlı hem kayıplı sayılabilir. Kaybettiği açıktır: Karabağ üzerinde tüm iddiasını yitirmiş, anayasasını değiştirmek zorunda kalmış, üstelik topraklarında yabancı bir koridora ev sahipliği yapmaya razı olmuştur. Bunlar Erivan açısından çok ağır tavizler gibi görünüyor. Ancak kazandığı da var: Öncelikle **barış ve istikrar** kazanıyor. On yıllardır abluka, savaş, belirsizlik içinde yaşayan bir ülke için komşularıyla barış yapıp ekonomik nefes almak küçümsenecek bir şey değil. Bu anlaşma Ermenistan’a, **Türkiye ile sınırın açılması, Azerbaycan’la ticaret, Batı’dan yatırım ve yardım gelmesi** demek. Ermenistan GSYİH’sinin kısa sürede birkaç kat artabileceği, demiryolu ile Rusya’ya, karayolu ile İran’a ve Türkiye’ye açılacağı hesapları yapılıyor. Yani eğer uygulamada sorun çıkmazsa, **Ermeni halkı uzun vadede bu anlaşmadan kazançlı çıkabilir**. Ayrıca Ermenistan ilk kez Rusya’nın gölgesinden çıkıp çok yönlü bir dış politika izleme şansı yakalıyor. Paşinyan bunu başarıp kurumsallaştırabilirse, Ermenistan’ın bağımsızlığı güçlenecek. Özetle Ermenistan, kısa vadede taviz veren taraf olsa da orta-uzun vadede **kazan-kazan denkleminde** ortak olabilir. Bu durum, diaspora ve muhalefetin iddia ettiğinin aksine, Ermenistan’ı “küçültmeyip” tam tersine **dünyaya entegre bir ülke olarak büyütebilir**.

Rusya ve İran bariz şekilde kaybeden taraftalar. Rusya, Sovyet sonrası Kafkasya’daki iplerini tamamen kaçırdı. Artık Erivan’da kendine güvenmeyen bir hükümet var; Bakü ise Moskova’ya mesafeli. Gürcistan zaten 2008’den beri Rusya ile düşman. Yani **Güney Kafkasya bloğu bütünüyle Rus etkisinden çıkıyor** denebilir. Bu süreç daha tamamlanmadıysa da eğilim bu yönde. Rusya böylece “yakın çevre doktrini”nin prestijini yitirmiş oluyor. Muhtemelen **Moskova, bu duruma misilleme olarak Kafkasya’daki kalan kozlarını (Abhazya, Güney Osetya, belki Ermeni muhalefeti, İran’la ortaklık gibi) kullanmaya çalışacaktır**. Ancak Ukrayna savaşı batağında olan bir Rusya’nın aynı anda Kafkasya’da büyük hamleler yapması zor. İran da yine benzer şekilde, nüfuz ve transit kaybına uğruyor. Tahran’ın asıl korkusu, Azerbaycan’ın İsrail ve ABD desteğiyle iyice güçlenip yarın bir gün İran’daki Azerbaycan Türklerine yönelik propagandayı artırması veya askeri tehdide dönüşmesi. Ayrıca sınırının dibinde “ABD güdümlü” bir bölge olması, İran’ı savunmada tutacak. İran belki **Azerbaycan’a karşı Ermenistan’ı koz olarak kullanıyordu**, şimdi o koz da kalmayacak. Bu tablo, İran’ın bölgesel pro-aktifliğini azaltıp daha içe dönük veya en fazla Ortadoğu’ya odaklı hale getirebilir.

Yeni Güç Dengelerinin Bölge Yapılarına Etkisi: Azerbaycan–Ermenistan barışı, **Orta Asya’dan Akdeniz’e uzanan geniş bir coğrafyada etki dalgaları yaratacak** gibi duruyor. Rusya’nın gerilemesiyle oluşan boşluğu, ABD ve Türkiye iş birliği doldururken; Çin ve AB de ekonomik girişimlerle orada olacak. Bu çok aktörlü yeni denge, **bölge ülkelerine manevra alanı** sağlayabilir. Örneğin Kazakistan veya Özbekistan, Rusya’ya karşı daha cesur olup Batı’ya açılmayı hızlandırabilir; çünkü emsal olarak Ermenistan bile Rus nüfuzundan sıyrılabilirdi. Keza Gürcistan, yıllardır beklediği Abhazya/Güney Osetya sorunlarının çözümü için Batı’dan daha fazla medet umabilir (her ne kadar durum farklı olsa da). Yeni dengeler belki **KGAÖ ve Avrasya Birliği gibi yapıları zayıflatıp** yerine Türk Devletleri Teşkilatı, BRICS gibi platformların önünü açacak. İlginç şekilde, **ABD-Rusya rekabeti** yerine **ABD-Çin rekabeti** bu coğrafyada hissedilecek. Zira Çin de Orta Asya’da var ve gücünü artırıyor. Ancak her halükârda, **bölge ülkeleri artık tek kutuplu bir baskıya maruz kalmadan daha özgür seçimler yapabilecekler**. Ermenistan bile 30 yıl sonra ilk kez Batı’ya yüzünü dönebildiyse, diğerlerini neden yönelmeyeceğini söylemek zor.

Son olarak, **kalıcı barışın gelmesi** için elbette tüm tarafların taahhütlerine sadık kalması gerekiyor. Mutabakat zaptı bir çerçeve; esas olarak yıl sonuna kadar (veya 2026’da) imzalanması beklenen **nihai barış anlaşması** belirleyici olacak. Bu anlaşmanın içeriğinde muhtemelen sınırların çizilmesi, diplomatik ilişkilerin tesisi, Ermenistan’daki Rus üssünün geleceği, Karabağ Ermenilerinin bazı hakları, karşılıklı tazminat veya insani konular gibi hususlar yer alacak. Washington’daki çerçeve bunların bir kısmını atlamış olsa da imzalanan barış antlaşması tüm bu detayları bağlayıcı hükümlere dönüştürecektir. Peki **nihai barış için Azerbaycan ne istiyor?** Azerbaycan’ın esas isteği, Ermenistan’ın sonsuza dek Karabağ’dan vazgeçtiğini anayasasına kadar yansıtması ve herhangi bir revizyonist hareketin imkânsız hale gelmesidir. Onun dışında, Zengezur hattının kesintisiz işlemesi ve Ermenistan’ın Azerbaycan’a karşı toprak iddiası veya düşmanca politikalar gütmemesini güvence altına almak istiyor. Askerî açıdan, belki Ermenistan ordusunun belirli sınır bölgelerinden çekilmesi veya bazı bölgelerin demilitarize edilmesi de gündeme gelebilir (şu an sınır hattında her iki taraftan askeri yığınak var). Azerbaycan ayrıca Ermenistan’ın **OSCE Minsk Grubu gibi girişimlerden tamamen çıktığını** ve Karabağ konusunu uluslararası arenada tekrar açmamasını talep ediyor. Nitekim Ermenistan da bu yönde adım attı. Yani Azerbaycan, “bu iş bitti, bir daha geri dönüş yok” söylemini garanti altına almak zorunda.

Bu karmaşık diplomatik labirentin içinde, **kimin daha kârlı çıkacağı** kadar **barışın bölge halklarına refah getirip getirmeyeceği** de önemli. Şu an görünen o ki, **eski statükodan beslenen güç (Rusya)** kaybedecek; **yeni düzenden iş birliği umanlar** kazanacak. Eğer bu süreç başarıyla yürütülürse, Güney Kafkasya ve hatta Orta Asya ülkelerinin siyasi ve ekonomik yapıları on yıllardır ilk kez dış dikte olmadan şekillenme potansiyeli bulacak. Bu da **bölgede daha demokratik, daha müreffeh ve çatışmasız bir dönemin** önünü açabilir. Elbette riskler tamamen geçmiş değil: Rusya ve İran gibi aktörler bu yeni düzeni bozmak için ellerinden geleni yapabilir; Ermenistan iç siyasetinde geri dönüş yaşanabilir, ya da büyük güçler arasında anlaşmazlık çıkarsa küçük ülkeler yine arada kalabilir. Ancak şu an

için uluslararası toplumun (ABD, AB, Türkiye, Arap ülkeleri vs.) desteği bu barışın arkasında görünüyor. Tüm taraflar, Paşinyan'ın siyasi ömrünü uzatıp anlaşmanın şartlarını uygulayabilmesi için bilinçli şekilde hareket ediyor izlenimi veriyor. Eğer planlandığı gibi gider ve **2026'da kalıcı barış anlaşması imzalanırsa**, bu sadece Azerbaycan ve Ermenistan için değil, **tüm bölge için hayati önem taşıyan yeni bir çağın başlangıcını** müjdeleyebilir. Bu ihtimal, dün hayal iken bugün gerçekçi bir umut haline gelmiş durumda. Barışın sürdürülebilir olması halinde, **Kafkasların çatışma potansiyelinin azalması ve iş birliği imkanlarının artması** mümkün gözüküyor.

Kaynaklar:

- Reuters, "Trump announces peace agreement between Azerbaijan and Armenia" [reuters.com](https://reuters.com/reuters)
- Reuters, "Iran threatens corridor envisaged in Azerbaijan-Armenia deal" aljazeera.com
- Politico, "Trump embraces role of peacemaker in Azerbaijan and Armenia deal" politico.com
- Jamestown Foundation, Vasif Huseynov, *Eurasia Daily Monitor* (17 July 2025) jamestown.org
- Haber7, "Azerbaycan ve Ermenistan'ın imzaladığı 7 maddelik metin" (10 Ağustos 2025) haber7.com
- Armenian Weekly (ANCA), "White House pushing Armenia-Azerbaijan deal without Artsakh safeguards" armenianweekly.com
- Al Jazeera, "Iran rejects planned transit corridor in Armenia-Azerbaijan pact" aljazeera.com
- Cumhuriyet, M. Birol Güger, "Trump'ın aracılık ettiği Azerbaycan-Ermenistan antlaşmasının perde arkası" cumhuriyet.com.tr
- Commonspace.eu, "World welcomes Armenia-Azerbaijan move towards peace" (10 Ağustos 2025) commonspace.eu
- Jam-News, "Armenia breaks out of isolation: significance of Trump-Paşinyan-Aliyev talks" jam-news.net

EKLER:

EK-A: AĞIT MİNSK SÜRECİ'NİN ÖNEMLİ KİLOMETRE TAŞLARI VE SONUÇLARI

EK-B: ERMENİSTAN'IN DA BÖLGESEL ULAŞIM AĞLARINA ENTEGRE OLMASI

EK-C: DONMUŞ ÇATIŞMA EVRELERİ VE ÇÖZÜLME SENARYOLARI

EK-D: ERMENİSTAN ANAYASASI BAŞLANGIÇ KISMI

EK-E: ERMENİSTAN BAĞIMSIZLIK BİLDİRGESİ

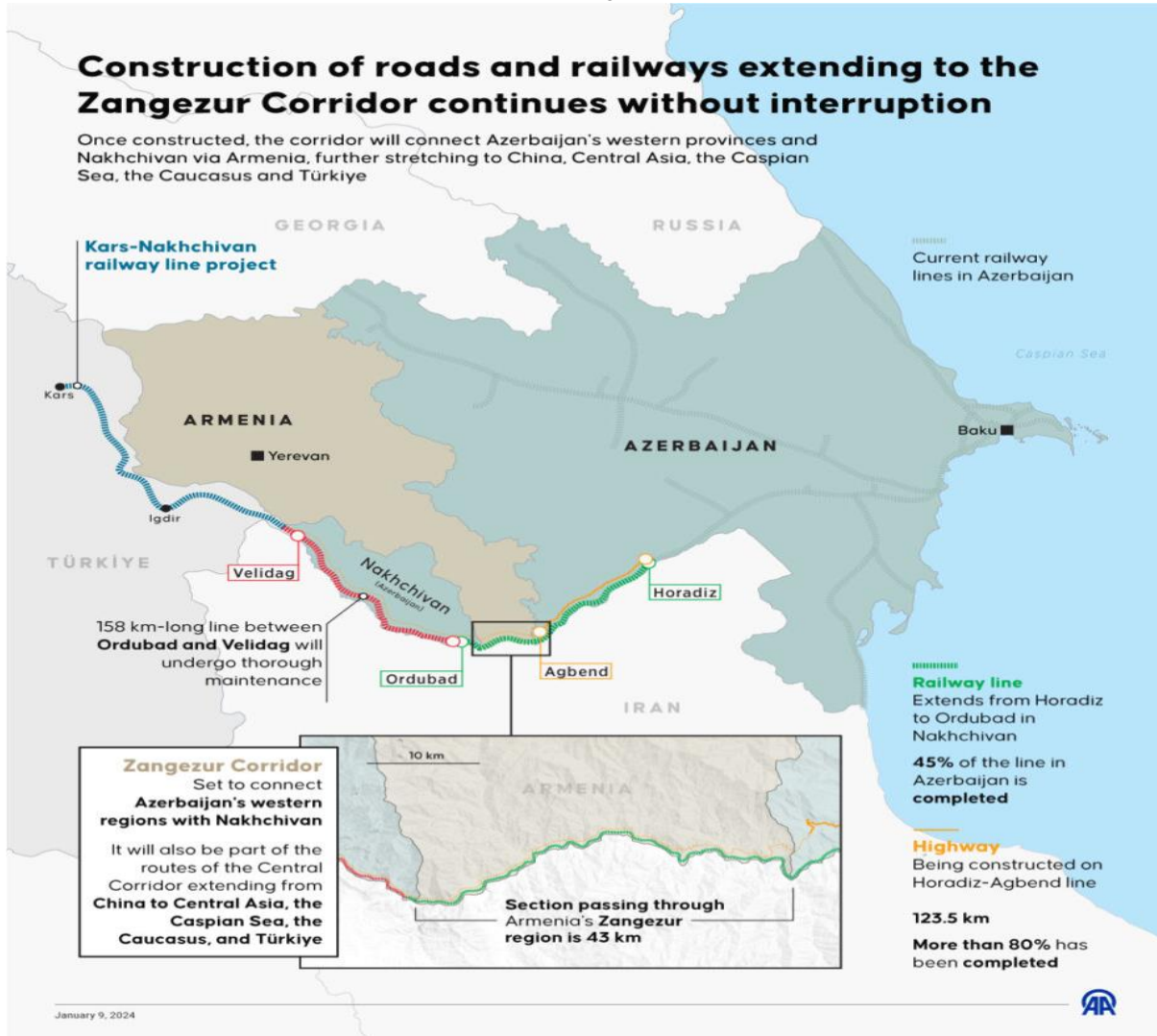
EK-F: KAFKASYA'DA İRAN-RUSYA BAĞLANTISININ ALTYAPI BOYUTLARI

EK-A

AGİT MİNSK SÜRECİ'NİN ÖNEMLİ KİLOMETRE TAŞLARI VE SONUÇLARI

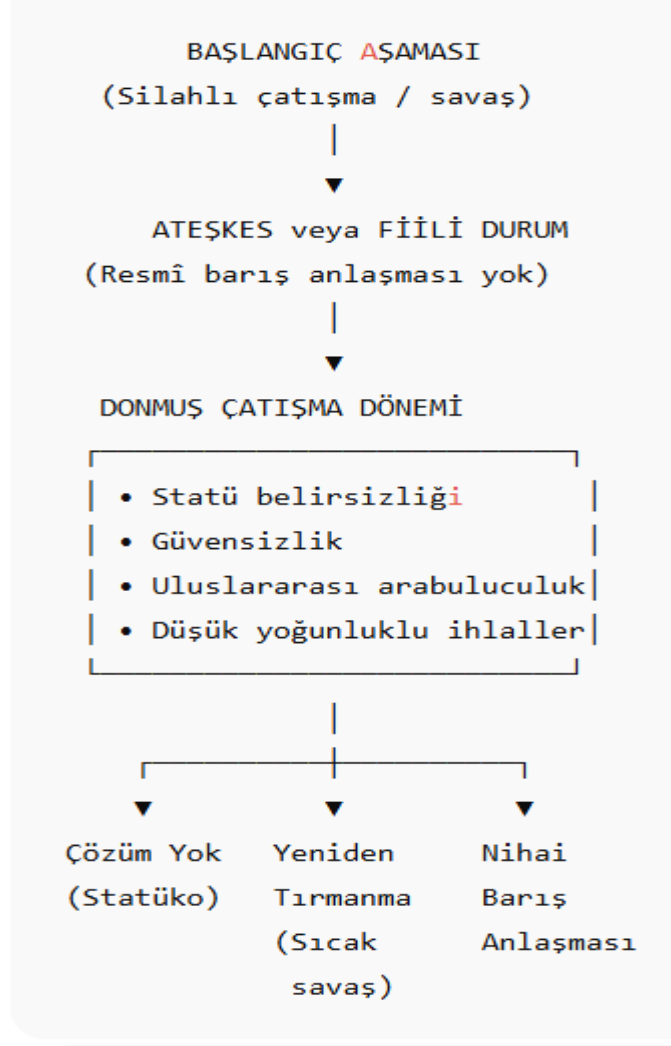
Yıl / Tarih	Olay / Girişim	İçerik ve Hedef	Sonuç
1992	Minsk Süreci'nin kurulması	AGİT bünyesinde Dağlık Karabağ çatışmasını çözmek için arabuluculuk mekanizması oluşturuldu. Minsk'te konferans planlandı.	Konferans yapılamadı; müzakereler eş başkanlar aracılığıyla yürütüldü.
1994 Mayıs	Bişkek Ateşkesi	Azerbaycan, Ermenistan ve Karabağ Ermeni güçleri arasında ateşkes; Rusya ve Kırgızistan arabuluculuğu.	Savaş durdu ancak nihai siyasi çözüm sağlanamadı.
1997	Eş başkanlık sistemi	ABD, Fransa, Rusya üçlü eş başkan formatını benimsedi.	Sürecin ana yapısı bugüne kadar böyle devam etti.
2001 Nisan	Key West Görüşmeleri	ABD arabuluculuğunda taraf liderleri bir araya geldi.	Bazı yakınlaşmalar olsa da anlaşma imzalanmadı.
2007 Kasım	Madrid İlkeleri	Toprak iadesi, geçici statü, referandum, yerinden edilmişlerin dönüşü gibi temel prensipler.	Taraflar prensipte olumlu yaklaşıp da uygulama ve detaylarda uzlaşa sağlanamadı.
2011 Haziran	Kazan Belgesi	Rusya arabuluculuğunda nihai anlaşma girişimi.	Azerbaycan ve Ermenistan anlaşma metnini imzalamadı; süreç tıkanıp kaldı.
2016 Nisan	4 Gün Savaşı sonrası Viyana & St. Petersburg görüşmeleri	Ateşkes ihlallerini azaltma ve müzakereyi canlandırma çabaları.	Sınırlı güven artırıcı adımlar; kalıcı ilerleme yok.
2020 Eylül-Kasım	İkinci Karabağ Savaşı	Azerbaycan sahada büyük toprak kazanımları elde etti.	10 Kasım 2020 Rusya arabuluculuğunda ateşkes; Minsk Grubu devre dışı kaldı.
2022	Bakü'nün Minsk Grubu'nu "işlevsiz" ilan etmesi	Azerbaycan, artık Minsk Grubu formatında müzakere etmeyeceğini açıkladı.	Süreç fiilen sona erdi.
2025 Ağustos	Washington Mutabakatı	Taraflar Minsk Grubu'nun resmen kapatılması çağrısı yaptı.	30 yıllık süreç diplomatik olarak da sona erdi.

ERMENİSTAN'IN DA BÖLGESEL ULAŞIM AĞLARINA ENTEGRE OLMASI

- Harita, Zengezur Koridoru adıyla bilinen güzergâh üzerinden **Azerbaycan'ın batı bölgeleri ile Nahçıvan'ı doğrudan birbirine bağlayan bir ulaşım hattını** görsel olarak tasvir ediyor.
- Kırmızı **hatlar**, Ermenistan topraklarından geçirilerek oluşturulması planlanan **karayolu ve demiryolu güzergâhlarını** işaret ediyor.
- Bağlantı **noktaları**, Horadiz aracılığıyla Azerbaycan ana karasından başlayıp Ağbend üzerinden Nahçıvan'a uzanıyor.
- Harita, koridorun Türkiye, İran, Kafkasya ve Orta Asya ile nasıl eşgüdümlü bir ulaşım ağı oluşturabileceğini de gösteriyor.
- Ayrıca alt bölgedeki küçük harita, Zengezur Koridoru'nun Ermenistan'daki ilerleyişini detaylı şekilde özetliyor.

DONMUŞ ÇATIŞMA EVRELERİ VE ÇÖZÜLME SENARYOLARI

Aşamaların Açıklaması

1. **Başlangıç aşaması:** Çatışma sıcak savaş şeklinde devam eder.
2. **Ateşkes / fiili durum:** Taraflar silahları susturur ama sorun çözülmez.
3. **Donmuş çatışma dönemi:** Çatışma sahada donmuştur ancak diplomasi masasında çözüme ulaşamaz.
4. **Olası çıkışlar:**
 - o **Statüko:** Yıllarca aynı durum sürer (ör. Transdinyester).
 - o **Yeniden tırmanma:** Yeni bir savaş başlar (ör. Karabağ 2020).
 - o **Nihai barış anlaşması:** Sorun kalıcı çözüme kavuşur (ör. Washington Mutabakatı hedefi).

Library

Constitution of the Republic of Armenia

RA Presidential award

Adopted 06.12.2015

Links

Article 1. The Constitution of the Republic of Armenia of 5 July 1995, with the amendments of 2005, shall be amended as follows:

"The Armenian people — taking as a basis the fundamental principles of the Armenian Statehood and the nation-wide objectives enshrined in the [Declaration on the Independence of Armenia](#), having fulfilled the sacred behest of its freedom-loving ancestors for the restoration of the sovereign state, committed to the strengthening and prosperity of the fatherland, with a view of ensuring the freedom of generations, general well-being and civic solidarity, assuring the allegiance to universal values — hereby adopt the Constitution of the Republic of Armenia.

"Ermeni halkı, Ermenistan Devletinin temel ilkelerini ve Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer alan ulusal hedefleri esas alarak, egemen devletin yeniden kurulması yönündeki özgürlüksever atalarının kutsal vasiyetini yerine getirerek, vatanın güçlendirilmesi ve refahına bağlı kalarak, nesillerin özgürlüğünü, genel refahı ve toplumsal dayanışmayı güvence altına alarak, evrensel değerlere bağlılığı sağlayarak, Ermenistan Cumhuriyeti Anayasası'nı kabul eder."

- 1990 **Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi**, Sovyetler Birliği'nden ayrılma sürecinde kabul edildi ve içinde **Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a katılması** ve "Batı Ermenistan" gibi tarihî iddialara göndermeler yer aldı.
- 1995 Anayasası'nın **başlangıç kısmında** bu Bildirge'ye **doğrudan atıf** yapılarak, **bütün anayasal düzenin temel kaynaklarından biri** haline getirildi.
- Bu durum, Ermenistan'ın resmî olarak Azerbaycan'ın uluslararası tanınan sınırlarını tanımasını hukuken zorlaştırdı.
- Mutabakatın uygulanabilmesi için Ermenistan'ın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanıması şart. Ancak mevcut anayasal giriş, hukuki olarak bu tanımayı engelleyen bir "üst norm" konumunda.
- Uluslararası hukukta, iç hukuk hükümleri uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesini engelleyemez (Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m.27).

Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi

23 Ağustos 1990

Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Konseyi, Ermenistan halkının ortak iradesini ifade ederek, tüm Ermenilerin beklentilerinin yerine getirilmesi ve tarihi adaletin sağlanması konusunda Ermeni halkının kaderine ilişkin sorumluluğun bilincinde olarak, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ilkelerinden ve evrensel olarak tanınan uluslararası hukuk normlarından hareketle, ulusların özgür kendi kaderini tayin hakkını gerçekleştirerek, Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Konseyi ve Dağlık Karabağ Ulusal Konseyi'nin 1 Aralık 1989 tarihli "Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Dağlık Karabağ'ın yeniden birleşmesi hakkında" ortak kararına dayanarak, 28 Mayıs 1918'de kurulan bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti'nin demokratik geleneklerini geliştirerek, demokratik, hukuk toplumu, PROVOZGLASHAYET'in yaratılmasını hedeflemektedir.

bağımsız devlet olma onay sürecinin başlangıcı.

1. Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, kısaltılmış haliyle Ermenistan Cumhuriyeti olarak yeniden adlandırıldı. Ermenistan Cumhuriyeti'nin bayrağı, arması ve marşı bulunmaktadır.

2. Ermenistan Cumhuriyeti - Hükümet üstünlüğü, bağımsızlık ve tüm haklara sahip egemen devlet. Ermenistan Cumhuriyeti'nin tüm topraklarında yalnızca Ermenistan Cumhuriyeti Anayasası ve yasaları geçerlidir.

3. Ermeni devlet yapısının taşıyıcısı, Ermenistan Cumhuriyeti Anayasası ve yasaları temelinde, doğrudan ve temsili organlar aracılığıyla iktidarı kullanan Ermenistan Cumhuriyeti halkıdır.

Cumhuriyet halkı adına hareket etme hakkı münhasıran Ermenistan Cumhuriyeti Yüksek Konseyi'ne aittir.

4. Ermenistan Cumhuriyeti topraklarında yaşayan tüm vatandaşlar için Ermenistan Cumhuriyeti vatandaşlığı tesis edilir.

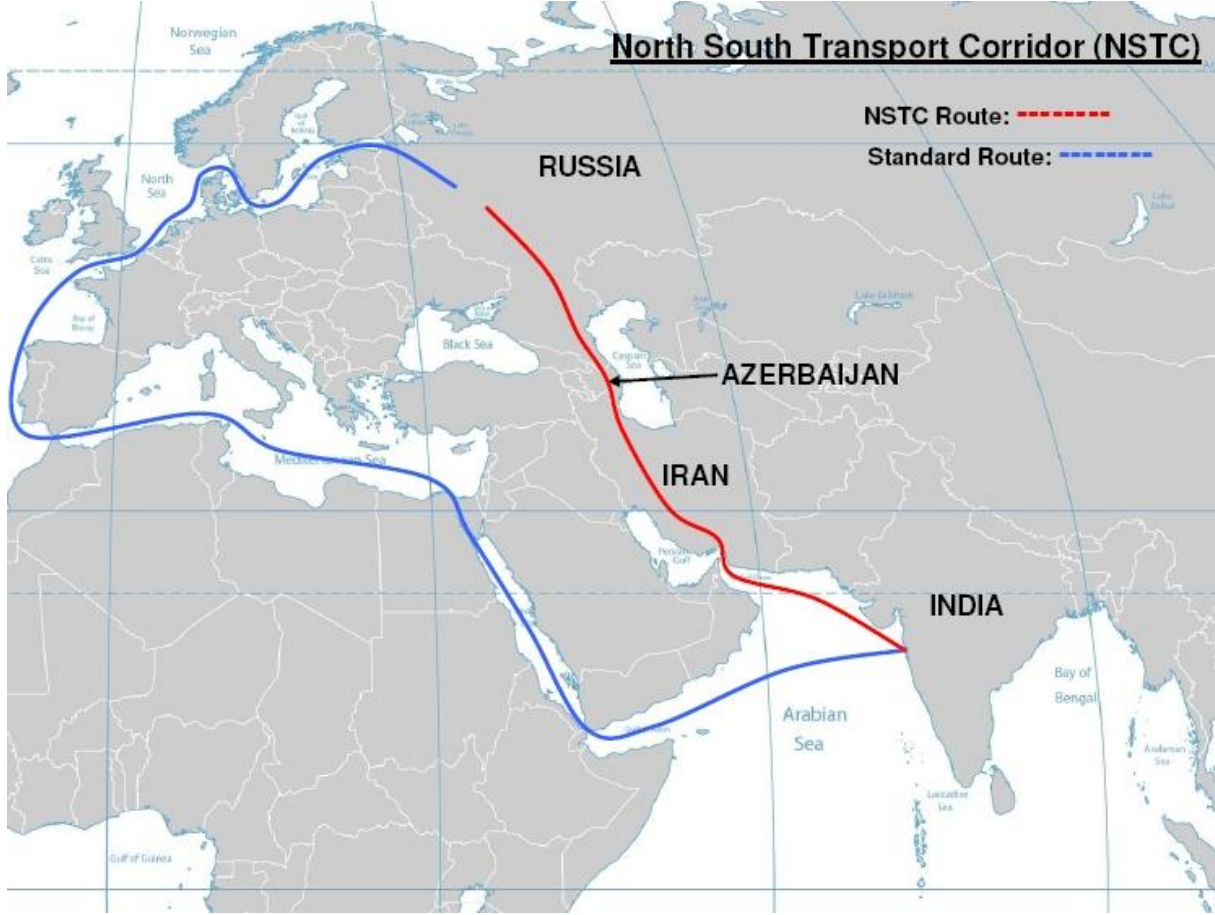
1. Temel Bağlantı

- **Bağımsızlık Bildirgesi (1990), Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a katılması** yönünde açık bir referans içerir: "Based on the December 1, 1989 joint decision ... on the Reunification of the Armenian SSR and the Mountainous Region of Karabakh."
- Bu ifade, Ermenistan Anayasası'nın **Başlangıç bölümünde** yer almakta ve anayasal bir kaynak niteliği taşımaktadır.
- **Washington Mutabakatı** ise Azerbaycan'ın **toprak bütünlüğünün** ve **uluslararası tanınan sınırlarının** karşılıklı kabulünü şart koşuyor.
- Dolayısıyla, **Bildirge'deki Karabağ atfı ile Mutabakat'ın "sınırların tanınması" maddesi hukuken çelişiyor.**

2. Washington Mutabakatı'nın Gerektirdiği Değişiklik:

1. **Başlangıç bölümünden "Karabağ'ın Ermenistan'a katılması" ifadesinin kaldırılması** veya yumuşatılması.
2. Bağımsızlık Bildirgesi'ne yapılan **doğrudan atfın kaldırılması** ya da yeniden yorumlanması.
3. Anayasa'da **Azerbaycan'ın sınırlarının tanınmasına** açıkça yer verilmesi.

KAFKASYA'DA İRAN-RUSYA BAĞLANTISININ ALTYAPI BOYUTLARI

1. Europe–Persia Express Gateway (EPEG) – Fiber Optik Hat

- EPEG, Frankfurt'tan yola çıkarak Rusya, Azerbaycan ve İran üzerinden Umman'a uzanan bir karasal fiber optik hattıdır.
- Yalnızca iletişim altyapısı sağlamakla kalmaz; aynı zamanda Avrupa'yı Orta Doğu ve Hint Yarımadası ile dijital olarak birleştirir.

2. International North–South Transport Corridor (INSTC)

- Bu çok modlu koridor, **Rusya–Azerbaycan–İran hattı** üzerinden, gemi, demiryolu ve karayolu vasıtasıyla **Moskova'dan Mumbai'ye** kadar uzanan ticaret rotasıdır.
- Kafkasya bu koridorun stratejik kavşaklarından biridir.

3. Enerji İş birlikleri ve Rus–İran Gaz Boru Hattı

- Rusya ile İran arasında yıllık **55 milyar m³ gaz sevkiyatı** içeren bir anlaşma yapıldı ve bunun bir kısmının **Azerbaycan üzerinden transit** edilmesi gündemde.

Prof. Dr. Murat KOÇ / Çağ Üniversitesi Bölgesel Güvenlik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi